

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Filip Mavrov

Nepřímé pachatelství

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 18. 6. 2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 144 085 znaků včetně mezer.

.....

Filip Mavrov

V Praze dne

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé diplomové práce, JUDr. Jaromíru Hořákovi, Ph.D., za jeho cenné rady, vstřícný přístup a především trpělivost, kterou se mnou při zpracovávání této diplomové práce měl. Zároveň bych tímto rád poděkoval své rodině a přátelům, kteří mě při studiu podporovali a stáli při mně.

Obsah

Úvod.....	5
1. Historický vývoj institutu nepřímé pachatelství.....	6
1.1. Historický vývoj v období do roku 1950.....	7
1.2. Historický vývoj v období od roku 1950 do roku 1961	11
1.3. Historický vývoj v období od roku 1962 do roku 1990	14
1.3. Historický vývoj v období od roku 1990 do roku 2009	16
2. Institut nepřímého pachatelství	19
2.1. Obecně k pojmu nepřímé pachatelství.....	19
2.2. Akcesorita účastenství	22
2.3. Pachatel a živý nástroj	23
3. Jednotlivé kategorie případů nepřímého pachatelství	27
3.1. Živý nástroj není trestně odpovědný pro věk	27
3.2. Živý nástroj není trestně odpovědný pro nepřičetnost.....	31
3.3. Živý nástroj není trestně odpovědný pro omyl.....	36
3.3.1. Skutkový omyl negativní	36
3.3.2. Skutkový omyl pozitivní.....	37
3.3.3. Právní omyl pozitivní a negativní	40
3.4. Živý nástroj není trestně odpovědný pro okolnost vylučující protiprávnost.....	41
3.4.1. Krajní nouze.....	41
3.4.2. Nutná obrana	45
3.4.3. Svolení poškozeného	46
3.4.4. Přípustné riziko	47
3.4.5. Oprávněné použití zbraně	49
3.4.6. Výkon práv a plnění povinností.....	50
3.5. Osoba sama nejednající	53
3.6. Osoba nejednající zaviněně	54
3.7. Osoba nejednající ve zvláštním úmyslu či pohnutky předpokládané zákonem	54
Závěr.....	56
Seznam zkratk	60
Abstrakt	65
Abstract	66

Úvod

Mohlo by se zdát, že problematika nepřímého pachatelství je tématem okrajovým, patří však mezi významné instituty trestního práva. Nic na tom nemění ani skutečnost, že ji není v literatuře věnován takový prostor, jako jiným právním konceptům. Je pravdou, že v praxi se případy nepřímého pachatelství nevyskytují příliš často, avšak právě úprava nepřímého pachatelství jistě přispívá k tomu, že k těmto případům dochází co nejméně. Při absenci postihu osob využívající trestně neodpovědné osoby, by bylo určitě této možnosti ze strany pachatelů využíváno mnohem více. Samotná skutečnost, že je vůbec v trestním právu s tímto institutem počítáno, tak přispívá k zamezení vzniku potencionálních obětí a zároveň i k ochraně osob trestně neodpovědných, které by nikdo neměl využívat ke svým nezákonným úmyslům. Výše uvedené je relevantní především v kontextu českého právního řádu, který se řídí zásadou akcesority účastenství. Nicméně i v právních systémech, které jsou založeny na zásadě osamostatnění účastenství, má koncept nepřímého pachatelství své místo.

Tento institut, byť formálně zakotven v českém trestním právu až trestním zákoníkem z roku 2009, byl naukou dovozován již mnohem dříve. Zpočátku ale jeho existence a užitečnost vyvolávala diskuse a jak si ukážeme v části věnované historii vnímání nepřímého pachatelství, někteří autoři se v průběhu času vůči nepřímému pachatelství stavěli kriticky, považující ho někdy dokonce za institut zcela nepotřebný. Dnes už ale úprava nepřímého pachatelství tvoří neoddelitelnou součást trestněprávní teorie, ve které panuje všeobecná shoda o její užitečnosti.

V předkládané diplomové práci si kladu za cíl zanalyzovat právní úpravu institutu nepřímého pachatelství v českém právním řádu, shrnout její vývoj do současné podoby, a popsat specifika při jejím využívání v konkrétních případech. Současně nabízím svůj vhled na některé aspekty této problematiky a pokud to budu považovat za nutné, navrhnou i další právní úpravu zkoumaného tématu.

V první části představím historický vývoj institutu nepřímého pachatelství. Účelem tohoto historického exkurzu bude přiblížit dynamický vývoj, kterým tento institut prošel, a to za využití názorů a poznatků významných právních autorů jak doby minulé, tak i těch současných. Pro lepší zasazení vývoje nepřímého pachatelství do právně historického kontextu jednotlivých období zmíním i některé právní okolnosti doby, které byly pro české právo významné.

Druhá část bude věnována současné právní úpravě nepřímého pachatelství a přiblížení základní podstaty tohoto institutu. Pro lepší pochopení nepřímého pachatelství si tu také dovolím popsat

základní zásadu, se kterou je nepřímé pachatelství úzce provázáno a rovněž se zaměřím na subjekty, které jsou nepřímému pachatelství účastni a na jejich vzájemný vztah. V závěru této části uvedu důsledky zvláštních vlastností subjektů, se kterými trestní zákoník pracuje, na institut nepřímého pachatelství.

Ve třetí části se budu zabývat jednotlivými případy, ve kterých může k nepřímému pachatelství docházet. Ke každé z těchto kategorií, jejichž důsledkem je trestní neodpovědnost živého nástroje, uvedu některé typické znaky, ze kterých tato trestní neodpovědnost vyplývá, případně některá další specifika takových případů, která jsou významná v souvislosti s institutem nepřímého pachatelství. Během výkladu, týkajícího se jednotlivých typů případů nepřímého pachatelství, tuto problematiku přiblížím užitím některých mých vlastních příkladů takových situací, nebo příkladů, které jsou dostupné v odborné literatuře.

1. Historický vývoj institutu nepřímé pachatelství

Pro historický vývoj institutu nepřímého pachatelství je typické, že dlouhou dobu probíhal pouze mezi právními teoretiky bez toho, aniž by byl zanesen do trestního zákoníku. Tento pojem byl totiž zákonodárcem vložen do trestního zákoníku až s účinností zákona č. 40/2009 Sb. trestního zákona, tedy až od 1. 1. 2010. Nadto nebyl tento institut dlouhou dobu ani odbornou veřejností bezvýhradně přijímán, a to především s ohledem na skutečnost, že je nepřímé pachatelství úzce provázáno se zásadou akcesority účastenství. Tato, ač je dnes v České republice všeobecně přijímanou a využívanou zásadou, nebyla tímto způsobem dominantní vždy a ve vztahu pachatelství a účastenství byla využívána rovněž zásada osamostatnění účastenství.

Přestože někteří autoři¹ často spojují počátek tohoto institutu právě se snahou o úspěšné uplatňování zásady akcesority účastenství, jak si ukážeme dále u jednotlivých právních teoretiků, Kmec ve svém článku upozorňuje, že při studiu historie trestní odpovědnosti můžeme i z nemnoha dostupných pramenů pozorovat zárodky nepřímého pachatelství mnohem dříve než v souvislosti se vzestupem akcesority účastenství. Toto dokládá možnou historickou souvislostí myšlenky nepřímého pachatelství s odpovědností příkazce za jednání příkazníka, vyplývající ze smlouvy příkazní již dle římského práva. Podle Kmece je tato konstrukce minimálně jedním ze zdrojů institutu nepřímého pachatelství. Ve svých počátcích pak původní

¹ Např. Mířička, Solnař

podstata tohoto institutu spočívala jednoduše v používání cizí osoby ke spáchání trestného činu.²

1.1. Historický vývoj v období do roku 1950

Pokud se chceme zaměřit především na moderní trestní právo, tak jako bod jeho počátku bývá spojován se začátkem 18. století, neboť v té době Josef I. vydal pro české země trestní zákoník zvaný *Constitutio criminalis Josephina*. Jeho význam spočíval především v tom, že byl prvním samostatným trestním zákoníkem v českých zemích a sjednocoval české trestní právo ve smyslu působnosti místní a osobní. Nejdříve byla tato kodifikace nahrazena jednotným rakousko-českým zákoníkem Marie Terezie, vyhlášeným v roce 1768, a poté legislativně kvalitním všeobecným zákoníkem o zločinech a způsobu jejich trestání Josefa II. z roku 1787. Na tuto kodifikaci navázal Leopold II., a to se svým zákoníkem o zločinech a těžkých policejních přestupcích, jehož vydání je považováno za zásadní moment pro definitivní úpravu rakouského trestního práva hmotného. Přepřacováním tohoto zákona z roku 1803 vznikl zákon č. 117/1852 Ř.z., který byl na území Čech, Moravy a Slezska v důsledku neúspěšných kodifikačních snah v platnosti téměř sto let, a to sice do přijetí zákona č. 86/1950 Sb. V tomto případě nešlo o nikterak zásadní přepřacování, neboť byly jen nevýznamně revidovány a obsahově příliš nezměněny hmotněprávní ustanovení tohoto zákona. Někteří rakouští právníci dokonce ani zákon z roku 1852 nevnímají jako novou kodifikaci, ale pouze jako novelu zákona z roku 1803. Tento zákon však nebyl zákonem výlučným, neboť mimo něj upravovaly trestněprávní ustanovení i některé vedlejší zákony trestní. Jiná situace byla na Slovensku, kde platil trestní zákon o zločinech a přečinech z roku 1878.³

Rakouský trestní zákon, který u nás platil do roku 1950, ovšem neobsahoval zákonnou definici pachatelství, natož pak aby definoval pachatele nepřímého. Problematika těchto pojmů a jejich dovozování tak byla ponechána v rukách právní teorie. Přímé pachatelství bez zákonné definice pouze zmiňuje v § 5 tohoto zákona:

² KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. Praha: Orac, 2003, č. 10, s. 21-22. ISSN 1211-2860

³ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. s. 492-496. ISBN 978-80-7380-575-3

§ 5

O spoluvinnících a účastnících zločinů

Netoliko přímý pachatel sám stává se vinným ze zločinu, nýbrž i každý, kdo rozkazem, radou, poučením, pochvalou zlý skutek nastrojil, k němu úmyslně podnět dal, k vykonání jeho úmyslným opatřením prostředkův, odvrácením překážek, anebo jakýmkoliv způsobem nadržoval, pomáhal, k bezpečnému vykonání jeho přispěl; i kdož se jen napřed s pachatelem o pomoc, kterou mu po vykonaném skutku poskytnouti má, neb o podíl v zisku a užitku srozuměl.

Okolnosti omluvné, pro něž zločin nějaký vzhledem k pachateli nebo některému ze spoluvinníků nebo účastníků toliko pro jeho osobní poměry trestným býti přestává, nemají se vztahovati na ostatní spoluvinníky a účastníky.⁴

V tomto ustanovení sice nalezneme rovněž pojmy účastenství a spoluviny, nicméně jejich rozlišení bude v tomto případě značně problematické, neboť zákonodárce je vložil do jednoho ustanovení, aniž by je jasně rozlišil a dále definoval. Nadto nemůžeme pod pojem účastenství ve smyslu rakouské trestního zákona subsumovat z dnešního pohledu typické formy účastenství jako návod nebo pomoc, tyto totiž označoval rakouský trestní zákon jako právě výše zmíněnou spoluvinu. V neposlední řadě spolupachatelství, jako další významný typ trestné součinnosti, nebylo v zákoně upraveno vůbec.⁵

Navzdory těmto nedostatkům se však postupným vývojem v období za účinnosti zákona 117/1852 Ř.z. rozlišovalo dohromady jak teorií, tak praxí, těchto pět forem trestné součinnosti: přímé pachatelství, spolupachatelství, nepřímé pachatelství, návod a pomoc.⁶

Právní teoretici té doby tedy již s konceptem nepřímého pachatelství pracovali, jenže nebyli jednotní v názorech na jeho význam a přínos.

Jedním ze zastánců institutu nepřímého pachatelství byl Storch. Ve své knize hovoří o tom, že pachatelství může být založeno také úmyslným využitím cizí činnosti, kdy takovéto pachatelství nazývá pachatelstvím fingovaným. Pro tyto případy uvádí výčet tří situací, kdy se fingovaného pachatelství dopustí osoba která:

⁴ Zákon č. 117/1852 Ř. z.

⁵ ŘÍHA, Jiří. *Účastenství v trestním právu*. Praha, 2006, s. 39. Práce posluchačů Právnické fakulty č. 200. Doktorská disertační práce. Univerzita Karlova v Praze

⁶ Tamtéž, str. 43–45

- a) navede osobu nepřičetnou, nebo ji v jejím jednání pomůže,
- b) přiměje někoho násilím ke spáchání trestného činu,
- c) vyvolá v jiné osobě omyl, který vylučuje její úmyslné jednání, případně takového omylu využije.⁷

Dalším zastáncem institutu nepřímého pachatelství je Kallab, který ve své knize uvádí výčet tří případů, ve kterých nepřímý pachatel využívá jednání jiné osoby ke svému zločinnému úmyslu. Tento výčet se shoduje s výčtem Storchovým.

Dále Kallab tyto případy porovnává s návodem, kdy konstatuje, že v případech nepřímého pachatelství se o návod nejedná z důvodu, že osoba jednající není odpovědná za čin, který uskutečnila. Situace je tu obdobná, jako by osoba navádějící použila jakéhokoliv jiného nástroje, k tomu uvádí Kallab příklad cvičeného zvířete. Právě tato osoba, která použila jiného jako svůj nástroj, bude pachatelem. Naproti tomu v případě návodu využívá návodce ke spáchání trestného činu osobu přičetnou. Taková osoba jedná způsobem, který je návodcem předpokládán, a jednání takto navedené osoby vykazuje všechny znaky trestného činu, kterého se dopustila.⁸

Kallab na nepřímém pachatelství rovněž oceňuje způsob, jakým reflektuje postavení živého nástroje, který vůbec nemá být jako pachatel označován, a to ani jako pachatel trestně neodpovědný. Tímto pohledem se rovněž vymezuje vůči názorům, dle kterých je nepřímé pachatelství při zamítnutí akcesorní povahy účastenství konstrukcí zbytečnou.⁹

Naproti tomu k pojmu nepřímé pachatelství choval značné antipatie Prušák. Tento dle jeho názoru uměle vykonstruovaný pojem je zbytečný a nepotřebný. Jeho existenci lze podle něj ospravedlnit snad jen při myšlenkové konstrukci, kdy je pro nás zásadní podmínkou přímého pachatelství vlastnoručnost takového jednání, a zároveň se bavíme o případech fyzického donucení jiné osoby. Ani v těchto případech bychom ale neměli připustit pojem nepřímého pachatelství, neboť když někdo násilím vede cizí ruku, také vlastně jedná pomocí své ruky vlastnoručně. Ostatně jsou to právě vlastnoruční delikty, u kterých nejvíce zdůrazňuje

⁷ STORCH, František. *Rakouské právo trestní hmotné*. 4., autorisované vyd. Praha: Všehrd, 1907, s. 66

⁸ KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské: (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935. s. 71-72

⁹ Tamtéž, s. 74

neužitečnost nepřímého pachatelství.¹⁰ Dnes už ale víme, že existence vlastnoručních deliktů nezpochybnuje existenci nepřímého pachatelství, jen vytváří výjimku, u které se nevyužije.

S určitými výhradami přistupuje k institutu nepřímého pachatelství i Miříčka. Ten ve svém díle vyjmenovává případy, které jsou soudobou doktrínou pokládány za tzv. nepřímé pachatelství.

Jde o případy:

- a) kdy někdo navedl nepřičetného ke spáchání trestného činu, nebo mu v tom pomáhal,
- b) když v jiné osobě vzbudil omyl, jímž je vyloučen její úmysl, nebo takového omylu využil, nebo
- c) kdy jiného přinutil fyzickým násilím ke spáchání trestného činu.¹¹

Miříčka vidí možné využití institutu nepřímého pachatelství v případech uvedených pod písm. b) a c), kdy se pachatelem využívané osoby nedopouštějí úmyslného trestného činu. Nicméně i v těchto případech tu dle něj není potřeba užívat termín pachatelství nepřímé, neboť pachatel jedná stejně, jako při jiném přímém jednání za využití jakéhokoliv jiného nástroje. V případě, kdy však někdo využil nepřičetnou osobu, je tato pro svou osobní vlastnost trestně neodpovědná, a ten, kdo ji využil, by tak měl být trestán jako účastník, který se dopustil návodu nebo pomoci.¹²

K tomuto Miříčka ve svém dalším díle shrnuje, že nepřímé pachatelství pokládá jen za nouzovou konstrukci umožňující zákonodárstvím postaveným na zásadě úplné akcesority trestat některé případy, které by jinak díky této zásadě zůstaly nepotrestány. Pro podpoření svého názoru Miříčka k tomuto uvádí příklad ženy, která navede nepřičetného muže ke znásilnění nebo pohlavnímu zneužití a její jednání by mělo být v těchto případech posuzováno jako nepřímé pachatelství k těmto činům. Dle Miříčkova názoru je jistě přirozenější posoudit takové jednání jako návod k těmto činům.¹³

Jak pouhý prostředek k řešení beztrestnosti některých osob chápe institut nepřímého pachatelství také Solnař. Tomuto konceptu rovněž vytýkal nedostatky při posuzování deliktů

¹⁰ PRUŠÁK, Josef. *Rakouské trestní právo*. Praha: Všehrad, 1912. s. 129-130

¹¹ MIŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné*. 10. vyd. Praha: Všehrad, 1932. s. 80-81

¹² Tamtéž, s. 81

¹³ MIŘIČKA, A.: *Rakouské trestní právo hmotné*. Praha: Všehrad, 1934, s. 102–103

zvláštních a stavovských. Jak si dále ukážeme, později svůj pohled přehodnotil a uznával užitečnost tohoto institutu.¹⁴

Nepřímé pachatelství ve své knize zmiňuje i Milota, kde poukazuje na to, že za pachatele musíme považovat i toho, kdo spáchá trestný čin prostřednictvím jiné osoby, které tento trestný čin nemůže být přičitatelný ať už z důvodu, že je nepřičetná, jednající v omylu, nebo k jednání donucena. Taková osoba je užita jako nástroj, stejně jako když je k trestnému činu využito cvičené zvíře.¹⁵

1.2. Historický vývoj v období od roku 1950 do roku 1961

Počátek tohoto období začíná zákonem č. 86/1950 Sb., který se svou účinností od 1. 8. 1950 nahradil rakouský trestní zákon č. 117/1852. Jeho poměrně rychlé přijetí po získání moci Komunistickou stranou Československa se dá přisuzovat potřebám nového totalitního režimu u nás. Tomu odpovídala i povaha tohoto zákona, který se ke svým politickým cílům hlásil, a hned v prvním ustanovení zdůrazňoval potřebu chránit takové společenské zájmy jako socialistická výstavba lidově demokratické republiky nebo zájmy pracujícího lidu. Účel tohoto zákona ovšem nebylo jen trestání těch, kteří ohrožovali zájmy lidové demokracie, ale zároveň výchova občanů v duchu socialismu.¹⁶ Zákon se tak vyznačoval důrazem na nebezpečnost trestného činu pro celou společnost a do popředí zájmů se dostaly především trestné činy proti republice.

Pro problematiku nepřímého pachatelství však bylo podstatnější, že tento nový zákon neobsahoval definici pachatele, ať už přímého nebo nepřímého. Tito mohli být dovozováni jedině z ustanovení § 2 tohoto zákona.

§ 2 Trestný čin

*Trestným činem je jen takové pro společnost nebezpečné jednání, jehož výsledek uvedený v zákoně pachatel zavínil.*¹⁷

¹⁴ SOLNAŘ, Vladimír. *Trestní právo hmotné: část obecná*. 1. vyd. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947, s. 102

¹⁵ MILOTA, Albert. *Učebnice obojího práva trestního, platného v Československé republice*. V Kroměříži: J. Gusek, 1926, s. 35.

¹⁶ FILIPOVSKÝ, Jan, Jan TOLAR a Adolf DOLENSKÝ. *O obecné části trestního zákona*. Praha: Orbis, 1951, s. 42-43

¹⁷ § 2 zákona č. 86/1950 Sb.

Ač tedy nebyl pachatel trestného činu v zákoně definován, tak se samozřejmě nedá se říct, že by právníci této doby nemohli ze zákona rozpoznat, kdo je tím, kdo spáchal trestný čin, neboť ze skutkových podstat jednotlivých trestných činů je toto zřejmé.

Značný význam pro nepřímé pachatelství mělo ustanovení § 7 odst. 3 tohoto zákon, jímž byla závislost trestní odpovědnosti osoby účastnící se na trestné činnosti hlavního pachatele významně snížena.

§ 7 Návod a pomoc

(1) Kdo v někom úmyslně vzbudí rozhodnutí spáchat trestný čin, bude potrestán podle trestní sazby stanovené na trestný čin, k němuž naváděl. (2) Kdo někomu úmyslně poskytne pomoc k spáchání trestného činu, bude potrestán podle trestní sazby stanovené na trestný čin, při němž pomáhal. Pomocí je zejména poskytování prostředků, odstraňování překážek, rada, utvrzování v předsevzetí nebo slib přispět po trestném činu. (3) Trestnost návodce a pomocníka není závislá na trestnosti přímého pachatele. (4) Ustanovení pokusu se použije též na pokus návodu a pomoci. (5) Návodce a pomocník nejsou trestní, zabrání-li dobrovolně tomu, aby se ten, kdo byl naváděn nebo komu bylo pomáháno, dopustil trestného činu.¹⁸

Ze čtvrtého odstavce uvedeného ustanovení pak vyčteme rovněž trestnost pouhého pokusu o návod či pomoc.

Z tohoto ustanovení tak lze dovodit, že se uplatňovala zásada osamostatnění, a návodce a pomocník mohli být trestáni bez ohledu na to, zda byl trestán i přímý pachatel. Tato změna vedla k dalším debatám ohledně užitečnosti a využití nepřímého pachatelství, jak si ukážeme dále.

Takovému pojetí návodu a pomoci se zabývali autoři Filipovský, Tolar a Dolenský, kteří ve své knize z roku 1951 vyslovují názor, dle kterého se v důsledku odpoutání trestnosti návodce a pomocníka od trestnosti pachatele stává nepřímé pachatelství nadbytečným pojmem, který, ač stále dovozovaný teorií, nebude nutné používat. Pachatelovo jednání dle nich má být vždy posuzováno jako jednání přímé, kdy je jiná osoba využita jen jako živý nástroj sloužící ke spáchání trestného činu. Pro úplnost je potřeba dodat, že vzhledem k ustanovením o věku a

¹⁸ § 2 zákona č. 86/1950 Sb.

nepříčetnosti se v případech jednání dětí a osob nepříčetných bude rovněž jednat o trestné činy, za než však nebudou tyto osoby trestně odpovědné.¹⁹

Jisté námitky měla k nepřímému pachatelství i učebnice vydaná roku 1957 kolektivem autorů z právnických fakult v Praze a Bratislavě. Tito sice s tímto pojmem pracují, ale označení nepřímé pachatelství je dle nich nepřesné. Zároveň uvádí výčet případů, které za nepřímé pachatelství lze považovat, jde o jednání, kdy osoba:

- 1) užila ke spáchání trestného činu úmyslně osoby nepříčetné,
- 2) užila osobu, která pro skutkový omyl nemohla porozumět významu svého jednání a není proto vinna,
- 3) donutila jinou osobu fyzickým násilím k jednání, které má znaky trestného činu,
- 4) donutila druhého k jednání pohrůzkou, pokud však donucený sám není odpovědný pro krajní nouzi,
- 5) zneužila práva dávat rozkazy osobě, která je povinna takový rozkaz poslechnout.²⁰

Zajímavý byl k této problematice názorový vývoj Solnaře, o kterém jsem se v textu zmiňoval již dříve. Zatímco ve své starší práci měl k nepřímému pachatelství konkrétněji již uváděné výhrady, tak ve svém díle z roku 1959 již s tento institut bez jmenovaných výhrad přijímá. Podle něj má tento institut své místo i v právních řádech, ve kterých se uplatňuje zásada osamostatnění. Uznává ale, že má trochu jiný účel než v systému, ve kterém se aplikuje akcesorita účastenství. Zatímco při uplatňování zásady akcesority může nepřímé pachatelství pomoci vyplňovat mezery trestní odpovědnosti, v případě využívání zásady osamostatnění může pomoci s jejím lepším posouzením v konkrétních případech.²¹

Solnař zároveň vnímá kvalitativní rozdíl mezi pachatelem a návodcem, což rovněž potvrzuje jeho názor o významu tohoto institutu. Je podle něj zásadní rozdíl v tom, jak společnost, i on sám vnímá, jestli někdo zneužívá ke svým záměrům trestně neodpovědnou osobu, nebo zda navádí k trestnému činu osobu, která je za své jednání plně trestně odpovědná. Dále doplňuje,

¹⁹ FILIPOVSKÝ, Jan. TOLAR, Jan. DOLENSKÝ, Adolf: *O obecné části trestního zákona*. Praha: Orbis, 1951. s. 85–87.

²⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Československé trestní právo*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957, s. 284

²¹ SOLNAŘ, Vladimír. *Účastenství v československém socialistickém trestním právu*. Praha: Československá akademie věd, 1959, s. 34

že takováto lepší charakteristika trestného činu, kterou užití nepřímého pachatelství umožňuje, má dle Solnaře potenciál přispět k větší srozumitelnosti a přesvědčivosti soudních rozhodnutí.²²

Se Solnařovým pohledem se ovšem neztotožňuje Vybíral, který sice souhlasí s kvalitativním rozdílem mezi pachatelstvím a návodem, nicméně to pro něj není dostatečný důvod pro to, aby bylo užíváno právního konceptu, který je dle jeho názoru právní konstrukcí umělou, nepřirozenou a také nesrozumitelnou. Její užívání by tak k větší srozumitelnosti trestního práva nevedlo. Podle něj takový právní koncept také až násilně připodobňuje osoby trestně neodpovědné k pouhým věcem užívaným k trestné činnosti. Předkládá myšlenku, že by bylo lepší, aby se rozdílnost pachatelství a návodu projevila v rozdílné výměře trestu při užití přitěžujících okolností.²³ Především se dle něj ale Solnařovi nedaří přesvědčivě vysvětlit, která má nepřímé pachatelství oporu v zákoně.

1.3. Historický vývoj v období od roku 1962 do roku 1990

Další změna pro osud nepřímého pachatelství přišla s rokem 1962, neboť 1. 1. 1962 nabyly účinnosti trestní zákon č. 140/1961 Sb. Tento zákon se sice rovněž vyznačoval silně represivní podobou, ale alespoň odstranil některé jiné nedostatky úpravy předchozí. Při vymezení smyslu trestních postihů se již nezdůrazňoval boj proti třídnímu nepříteli, soudům bylo umožněno více využívat podmíněná odsouzení a propuštění, a rovněž byla specifikována hlediska pro hodnocení společenské nebezpečnosti trestného činu.²⁴ Nový zákon samotné nepřímé pachatelství neupravoval, ale zato definoval pachatele. Ustoupil od zásady osamostatněného účastenství, kdy se nově řídil zásadou akcesorní, a definoval novou formu účastenství, a to sice organizátorství. Tyto změny jsou zřejmé z následujících ustanovení § 9 a § 10 trestního zákona.

Pachatel, spolupachatel a účastník trestného činu

§ 9 (1) Pachatelem trestného činu je, kdo trestný čin spáchal sám. (2) Byl-li trestný čin spáchán společným jednáním dvou nebo více osob, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama (spolupachatelé).²⁵

²² Tamtéž, s. 42-43

²³ VYBÍRAL, Boris. Nad novou knihou o účastenství v československém socialistickém trestním právu. Právník. 1960, s. 778. ISSN 0231-6625.

²⁴ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. s. 628. ISBN 978-80-7380-575-3

²⁵ § 9 zákona č. 140/1961 Sb.

§ 10 (1) Účastníkem na dokonaném trestném činu nebo jeho pokusu je, kdo úmyslně a) spáchání trestného činu zosnoval nebo řídil (organizátor), b) navedl jiného k spáchání trestného činu (návodce), c) poskytl jinému pomoc k spáchání trestného činu, zejména opatřením prostředků, odstraněním překážek, radou, utvrzováním v předsevzetí, slibem přispět po trestném činu (pomocník). (2) Na trestní odpovědnost a trestnost účastníka se užije ustanovení o trestní odpovědnosti a trestnosti pachatele, jestliže tento zákon nestanoví něco jiného.²⁶

Ačkoliv bylo zahrnutí definice pachatele do trestního zákona z dnešního pohledu jistě krokem správným směrem, tato definice se nevyhnula kritice. Jednak zatímco se definice spojením „Pachatelem trestného činu je, kdo trestný čin spáchal sám“, zřejmě zaměřila na vymezení pachatele vůči spolupachateli, na právní teorii pak zbylo, aby dovedla, že pod toto spojení je potřeba kromě pomoci účastníků podřadit i nepřímé pachatelství. Pokud by toto teorie neučinila, čistě jazykovým výkladem bychom dospěli k závěru, že by jednání osoby, která ke spáchání trestného činu využije jinou osobu, nebylo vůbec trestné. Kmec však v této souvislosti zároveň poukazuje na problematiku takového extenzivního vykládání pachatelství přímého, které je již tímto novým zákonem definováno.²⁷

Změna v případě přechodu na zásadu akcesorní měla za následek, že se upevnilo postavení nepřímého pachatelství jako institutu, o jehož využití v českém právním řádu není pochyb. Jako uznávaný doplněk zásady akcesornosti účastenství totiž sloužil k zaplňování mezer v situacích, kdy se osoba účastní na trestném činu osoby trestně neodpovědné a zabraňovat tak beztrestnosti takto zúčastněných osob.²⁸

Solnař, který byl již v této době přesvědčen o potřebnosti institutu nepřímého pachatelství, nabízí ve své učebnici z roku 1972 výčet situací, které mají být posuzovány jako nepřímé pachatelství:

Nepřímý pachatel je dle něj ten,

- a) kdo užil k spáchání trestného činu úmyslně osoby nepřičetné (i dítěte),
- b) kdo užil osoby, která jednala ve skutkovém omylu, a tedy nemohla porozumět významu svého jednání a není proto vinna,
- c) kdo donutil druhou osobu k jednání pomocí fyzického násilí,

²⁶ § 10 zákona č. 140/1961 Sb.

²⁷ KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. Praha: Orac, 2003, č. 10, s. 21. ISSN 1211-2860

²⁸ ŘÍHA, Jiří. *Účastenství v trestním právu*. Praha, 2006, s. 106. Práce posluchačů Právnické fakulty č. 200. Doktorská disertační práce. Univerzita Karlova v Praze

- d) kdo donutil k jednání pod pohrůžkou a donucený zároveň sám jednal v krajní nouzi,
- e) kdo zneužil svého práva dávat rozkazy a zneužil tak osoby, která byla povinna rozkaz uposlechnout a
- f) kdo jako nepřímý pachatel úmyslně zneužívá k dosažení svých cílů osoby jednající kulpózně nebo dokonce osoby nejednající ve specifickém úmyslu nebo z pohnutky, kterou skutková podstata trestného činu nepředpokládá²⁹

V souvislosti s posledním Solnařem uvedeným bodem pod písm. f) můžeme připomenout významné rozhodnutí z tohoto období, týkající se nepřímého pachatelství. Jedná se o rozhodnutí Nejvyššího soudu B 5/1979-27-III, dle kterého lze za nepřímé pachatelství považovat i případy, kdy nepřímý pachatel úmyslně zneužíval k dosažení svých cílů osoby, která nejedná v úmyslu nebo z pohnutky, které předpokládá skutková podstata trestného činu, popř. jedná v tomto směru v omylu.³⁰

Dalším takovým významným rozhodnutím z této doby je rozhodnutí Nejvyššího soudu R 51/1970-II, nicméně tomu se podrobně věnuji ve třetí části této diplomové práce.³¹

1.3. Historický vývoj v období od roku 1990 do roku 2009

Listopad 1989 nastartoval zásadní změny, které začaly v polovině roku 1990 novelizacemi trestního zákona, trestního řádu a zákona o výkonu trestu. Tyto změny zahrnovaly například zrušení trestu smrti, odstranění ideologických prvků z právních předpisů, rovnoprávnou ochranu všech druhů vlastnictví, omezení zásahů do občanských práv v trestním řízení nebo třeba změnu podmínek výkonu trestu odnětí svobody.³²

Nepřímé pachatelství se však stále ještě nějakou dobu nedařilo výslovně upravit. Naopak novela zákona z roku 1990 zrušila obecnou trestnost přípravy, kdy se nově vztahovala pouze na zvlášť závažné trestné činy ve smyslu § 41 odst. 2 trestního zákona,³³ tedy na některé vybrané závažné trestné činy a úmyslné trestné činy, za něž byl stanoven trest odnětí svobody s horní hranicí

²⁹ SOLNAŘ, Vladimír. *Systém československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Academia, 1972, s. 282

³⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2023, s. 529. ISBN 978-80-7400-893-1

³¹ V příslušné kapitole pod označením rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 25. 8. 1970, sp. zn. 1 To 38/70

³² VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 631. ISBN 978-80-7380-575-3

³³ ŠÁMAL, Pavel a RIZMAN, Stanislav. *Trestní zákon: komentář*. 6., dopl. a přeprac. vyd. Beckova edice komentované zákony. Praha: C.H. Beck, 2004, c1994, s. 69. ISBN 80-7179-896-7

trestní sazby nejméně osm let.³⁴ Tímto se tak dále omezila možnost postihovat pokus návodu u méně závažných trestných činů v případech, kdy k pokusu trestného činu nedošlo. Legislativní zakotvení nepřímého pachatelství řešil až návrh zákona z roku 2004.³⁵ Toto řešení nepřímého pachatelství pak bylo převzato i do návrhu současného trestního zákoníku.³⁶ Teorie však s tímto pojmem pracovala dál i bez jeho zákonného ukotvení.

V učebnici Kratochvíla najdeme přehled podmínek, které musí být splněny, aby bylo možné hovořit o nepřímém pachatelství. Podle této učebnice musí bude v těchto situacích pachatel sám trestně odpovědný a bude mít nadřazené postavení vůči živému nástroji. Na druhé straně využívaný živý nástroj bude zcela trestně neodpovědný, obvykle kvůli nedostatku některého znaku subjektu, subjektivní stránky či jednání, nebo sice bude trestně odpovědný, ale za jiný trestný čin než ten, za který odpovídá nepřímý pachatel. Trestně neodpovědný živý nástroj může po subjektivní stránce s nepřímým pachatelem buď nesouhlasit, být v plné shodě, nebo mu může chybět jakákoliv subjektivní stránka. Živý nástroj tedy může s hlavním pachatelem souhlasit, ale trestní odpovědnost u něj ale nenastává z důvodu chybějícího znaku subjektu, kterými jsou věk a přičetnost. V jiných případech, kdy je živý nástroj trestně odpovědný, tu úplná shoda být nemůže, jinak už by se jednalo o trestnou součinnost. Jako poslední podmínku uvádí, že nepřímý pachatel musí jednat s úmyslem živý nástroj ke spáchání trestného činu takto využít.³⁷

V Šámalově komentáři nalezneme seznam případů, které byly v této době považovány za kategorie nepřímého pachatelství. Šlo o situace, kdy někdo úmyslně:

- a) užije ke spáchání trestného činu osoby nepřičetné nebo osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku,
- b) užije ke spáchání trestného činu osoby, která pro skutkový omyl nemohla porozumět významu svého jednání, a není proto vinna,
- c) donutí jinou osobu fyzickým násilím k činu, který má vnější znaky trestného činu,
- d) donutí jiného k jednání pohrůžkou, pokud donucený sám není odpovědný pro krajní nouzi,

³⁴ Viz § 41 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb.

³⁵ Sněmovní tisk 744, 4. volební období Poslanecké sněmovny. K dispozici zde: <https://1url.cz/d1JM8> [citováno dne 10.6.2024].

³⁶ Sněmovní tisk 410/0, 5. volební období Poslanecké sněmovny. K dispozici zde: <https://1url.cz/s1JM7> [citováno dne 10.6.2024].

³⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné*: Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 237-238. ISBN 80-210-2985-4.

- e) zneužije svého práva dávat rozkazy k trestnému činu nepřímého pachatele, pokud osoba rozkaz přijímající byla povinna ho uposlechnout,
- f) zneužije k dosažení svých cílů osoby jednající kulpózně,
- g) nebo zneužije osoby, která nejedná ve specifickém úmyslu nebo z pohnutky, které předpokládá skutková podstata trestného činu, popřípadě jedná v tomto směru v omylu.³⁸

Tento výčet korespondoval i s výčty jiných autorů.³⁹ Ačkoliv tedy měla teorie už jasnou představu o tom, co jako nepřímé pachatelství posuzovat, dále bylo poukazováno na problém, kterým byla absence výslovného zakotvení nepřímého pachatelství. Takový stav byl totiž v rozporu s principem *nullum crimen sine lege stricta, scripta et certa*.⁴⁰

Zásadní změna pak přišla pro české trestní právo s rokem 2009, kdy byl přijat nový trestní zákoník. Nová úprava přinesla celou řadu změn, kdy v první řadě můžu zmínit například opuštění od materiálně-formálního pojetí trestného činu, a přechod na pojetí formální. Prvky materiálního pojetí ovšem našly své místo i v novém trestním kodexu, neboť tvrdá formální definice trestného činu byla modifikována materiálním korektivem subsidiarity trestní represe a zásadou oportunité.⁴¹ Mezi další významné změny patří také nový přístup k trestání pachatelů, který umožňuje lepší individualizaci trestních postihů za jednotlivé trestné činy. K tomuto přispělo i zavedení nových alternativních trestů a úprava těch stávajících. Další možná ještě významnější změnou bylo nadřazení základních lidských práv a svobod nad ostatní společenské zájmy, což se projevilo novým seřazením jednotlivých hlav zvláštní části trestního zákoníku.⁴²

V neposlední řadě byl tento rok významný právě i pro institut nepřímého pachatelství, který po tolika letech svého vývoje konečně dostal v České republice svou zákonnou úpravu.

³⁸ ŠÁMAL, Pavel a RIZMAN, Stanislav. *Trestní zákon: komentář*. 6., dopl. a přeprac. vyd. Beckova edice komentované zákony. Praha: C.H. Beck, 2004, c1994, s. 89. ISBN 80-7179-896-7.

³⁹ Např. JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: Grada, 2004. s. 278-279 ISBN 80-7201-501-x

⁴⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2023, s. 521 ISBN 978-80-7400-893-1.

⁴¹ TIBITANZLOVÁ, Alena, MULÁK, Jiří. Ještě několik poznámek na téma zásady subsidiarity trestní represe. *Trestněprávní revue*, 2018, č. 5, s. 115

⁴² ŠÁMAL, Pavel. Prezident republiky podepsal nový trestní zákoník. *Právní rozhledy*, 2009, č. 3, s. II

2. Institut nepřímého pachatelství

2.1. Obecně k pojmu nepřímé pachatelství

Principem nepřímého pachatelství je úmyslné spáchání trestného činu prostřednictvím další osoby odlišné od pachatele, která sama není za tento trestný čin trestně odpovědná, nebo je trestně odpovědná jen částečně. Takto pachatelem užitá osoba je označována jako živý nástroj a její zneužití k trestné činnosti spočívá v tom, že tato osoba během pachatelem sledovaného jednání buď sama nejednala, nejednala zaviněně⁴³, nebo nejednala v zákonem požadované formě zavinění, či v zákonem požadovaném specifickém úmyslu.⁴⁴ Jednání takového živého nástroje pak považujeme za jednání samotného nepřímého pachatele.⁴⁵ Za takové jednání tak bude trestně odpovědný tento nepřímý pachatel, avšak s výjimkou případů, kdy se živý nástroj dopustí ohledně nepřímým pachatel zamýšlených následků excesu. Za jednání v rozsahu takového excesu již nepřímý pachatel neodpovídá.⁴⁶ Pro odpověď na otázku, které trestně neodpovědné osoby mohou být pachatelem využity ke spáchání trestného činu ve formě nepřímého pachatelství, nám byl zákonodárcem v trestním zákoníku stanoven taxativní výčet případů, kdy může být osoba jako živý nástroj využita.

Dalším stěžejním znakem tohoto institutu je přítomnost úmyslného zavinění na straně pachatele. Jednak pachatel musí mít úmysl trestný čin spáchat prostřednictvím jiné osoby, a zároveň úmysl toto vykonat za využití takové osoby, která pro důvody stanovené zákonem není trestně odpovědná. Absence tohoto úmyslu na straně pachatele nebo neshoda jeho vědění se skutečností pak vede k jinému právnímu posouzení jeho jednání.⁴⁷ Podrobněji se konkrétními případy tohoto odlišného posouzení zabývám v dalších částech této práce. Spáchat nepřímé pachatelství nedbalostně tedy možné není, a to navzdory tomu, že fakticky si ho představit lze. Například Provazník jako příklad uvádí situaci, kdy osoba navede kamarády

⁴³ zavinění ve smyslu širším, tedy ve smyslu viny – viz SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Praha: Novatrix, 2009. s. 271. ISBN 978-80-254-4033-9.

⁴⁴ ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 172. ISBN 978-80-7598-764-8

⁴⁵ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10, s. 34

⁴⁶ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2023, s. 525. ISBN 978-80-7400-893-1

⁴⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. *Student (Leges)*. Praha: Leges, 2022, s. 317-318. ISBN 978-80-7502-576-0

k přípravě narozeninového překvapení pro dalšího kamaráda, který se však tohoto překvapení zalekne a v domnělé nutné obraně někomu z těchto kamarádů působí zlomeninu.⁴⁸

Od platnosti a následné účinnosti zákona č. 40/2009 Sb. je nepřímé pachatelství jako součást českého právního řádu zakotveno v druhém odstavci § 22 tohoto zákona, a to hned za definicí pachatelství přímého.

§ 22 Pachatel

(1) Pachatelem trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.

(2) Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepříčetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem; v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.⁴⁹

Toto zákonodárcem zvolené vymezení nepřímého pachatelství dle důvodové zprávy obsahově odpovídá výkladu tohoto pojmu tak, jak ho v době, kdy jeho výslovná úprava v zákoně chyběla, chápala nauka.⁵⁰

Takovouto výslovnou úpravu trestněprávní autoři uvítali.⁵¹ Například když toto ve svém článku oceňuje Kratochvíl, poukazuje přitom na skutečnost, že tato úprava posiluje legalitu právní úpravy, přičemž zároveň reflektuje požadavky teorie ohledně tohoto institutu.⁵²

Na druhou stranou se však objevila i kritika této zákonné úpravy. I samotný Kratochvíl, který sice zakotvení nepřímého pachatelství chválí, zmiňuje nedostatek způsobu, jakým tak bylo učiněno. V této souvislosti Kratochvíl poukazuje na opomenutí případů trestní neodpovědnosti živého nástroje pro rozumovou a mravní nevyspělost, přičemž se domnívá, že dokonce může

⁴⁸PROVAZNÍK, Jan. In ŠČERBA, Filip. *Trestní zákoník: komentář*. Beckova edice komentované zákony. [Praha]: C.H. Beck, [2020]. s. 385. ISBN 978-80-7400-807-8

⁴⁹ § 22 TZ

⁵⁰ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou. Glosátor*. [2009] -. Praha: Leges, [2009] s. 51. ISBN 978-80-7502-637-8

⁵¹ např. Šámal s Řihou viz ŠÁMAL, Pavel, ŘÍHA, Jiří. In ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2023, s. 521. ISBN 978-80-7400-893-1.

⁵² KRATOCHVÍL, Vladimír. Vybrané problémy obecné části návrhu trestního zákoníku ČR 2007 z hlediska obhajoby (2. část). *Bulletin advokacie*, 2008, č. 6, s. 17

jít o případy v praxi častější než zneužití mladistvého nepřičetného.⁵³ Jelínek pak zase ve své učebnici upozorňuje na chybějící řešení situace, kdy živý nástroj disponuje hmotněprávní exempcí a je z tohoto důvodu trestně neodpovědný.⁵⁴ K tomuto se ovšem vyjadřuje Šámal s poukazem na skutečnost, že v současné české právní úpravě disponují jedinou hmotněprávní exempcí poslanci a senátoři pro hlasování v poslanecké sněmovně. Částečnou hmotněprávní exempcí pak disponují ohledně svých projevů v poslanecké sněmovně nebo v jejích orgánech. Za takové jednání podléhají jen disciplinární pravomoci sněmovny. V ostatních případech vynětí z působnosti trestního práva, které český právní řád v současnosti využívá, se jedná o exempci procesněprávní.⁵⁵ Vzhledem k této skutečnosti souhlasím se Šámalem, že v současné době není vynechání této okolnosti zakládající trestní neodpovědnost nedostatek. Pokud by se v budoucnu uvažovalo o rozšiřování hmotněprávní exempce pro některé ústavní činitele, jistě by taková změna byla avizována dlouho dopředu, a dalo by se na ni včas adekvátně zareagovat i v ustanovení upravujícím nepřímé pachatelství. Obecně se k tomuto dá říct, že problém některých vynechaných situací, které nebudou posouzeny jako nepřímé pachatelství, ačkoliv by to vzhledem k jejich podobnosti s tímto institutem bylo vhodné, pramení ze skutečnosti, že zákonodárce zvolil jejich taxativní výčet a vystavil se tak riziku, že jím zvolená úprava nebude moci být využita na všechny případy, na které by bylo vhodné ji využít. S ohledem na tuto skutečnost by bylo ke zvážení, zda by nebylo na místě zamyslet se nad změnou právní úpravy a volit výčet demonstrativní, to ovšem za předpokladu, že výhody pramenící z této změny převáží nevýhodu spočívající ve snížení právní jistoty adresátů právní normy. Osobně bych se pro takové oslabování právní jistoty nevyslovoval a rozšiřoval bych tento taxativní výčet jen postupně, pokud se nové formy nepřímého pachatelství ve společnosti objeví.

Dále Jelínek vyčítá zákonné definici absenci obecné formulace nepřímého pachatelství, kterou některé státy ve svých trestních zákonech obsaženou mají.⁵⁶ Příkladem takových zákonných úprav je německý trestní zákoník nebo polský trestní zákoník.⁵⁷ Podle těchto obecných

⁵³ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Beckovy právnické učebnice. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 242. ISBN 978-80-7179-082-2

⁵⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. *Student (Leges)*. Praha: Leges, 2022, s. 317. ISBN 978-80-7502-576-0.

⁵⁵ ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 177. ISBN 978-80-7598-764-8

⁵⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. *Student (Leges)*. Praha: Leges, 2022, s. 317. ISBN 978-80-7502-576-0.

⁵⁷ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2023, s. 521-522. ISBN 978-80-7400-893-1

formulací je jako nepřímý pachatelem označen ten, kdo spáchá trestný čin prostřednictvím někoho jiného.⁵⁸

Ještě silnější kritikou úpravu nepřímého pachatelství, a vlastně i některé další aspekty trestního zákoníku, podrobil Hein. Tomu přijde absurdní především představa nepřímého pachatele, který bude moci využít budoucího jednání jiné osoby, aniž by měl jistotu, že se okolnosti odehrají tak, jak sám zamýšlí. Tento problém se dle něj týká především okolností vylučujících protiprávnost anebo případů, kdy využitá osoba nebude jednat sama, nebo nebude jednat zaviněně.⁵⁹ S tímto názorem Heina nesouhlasím a ve třetí části této práce nabídnu příklady těchto situací, ve kterých by pachatel mohl s určitou mírou jistoty některé okolnosti předvídat, a proto je žádoucí takové jednání trestat.

Pro úplné postihnutí úpravy nepřímého pachatelství uvádím, že pro případy, kdy je pachatelem trestného činu právnická osoba, je pak nepřímé pachatelství definováno ve druhém odstavci § 9 zákona TOPO:

§ 9

*(2) Pachatelem je i právnická osoba, která k provedení činu užila jiné právnické nebo fyzické osoby*⁶⁰

2.2. Akcesorita účastenství

Jak již bylo naznačeno v kapitole týkající se historického vývoje nepřímého pachatelství, je existence tohoto institutu v českém právním řádu úzce spjata se zásadou akcesority účastenství, která je někdy též označována jako akcesorieta⁶¹ Nepřímé pachatelství je označováno jako doplněk této zásady.⁶² Touto zásadou rozumíme závislost trestní odpovědnosti účastníka na trestní odpovědnosti hlavního pachatele. Tuto závislost rozlišujeme v rovině kvalitativní a kvantitativní. Zatímco akcesorita kvalitativní vyjadřuje závislost trestní odpovědnosti účastníka na „právní kvalitě“ hlavního činu, tak kvantitativní akcesorita vyjadřuje závislost trestní odpovědnosti účastníka na stádiu činu hlavního pachatele.⁶³ Nedá se však říct, že spojení nepřímého pachatelství s touto zásadou platí absolutně, jelikož nepřímé pachatelství má své

⁵⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. Student (Leges). Praha: Leges, 2022, s. 317. ISBN 978-80-7502-576-0

⁵⁹ HEIN, Oldřich. Kulhající trestní zákon. *Trestněprávní revue*. 2014, (6), s. 138

⁶⁰ § 9 odst. 2 TOPO

⁶¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. Student (Leges). Praha: Leges, 2022, s. 341. ISBN 978-80-7502-576-0

⁶² Tamtéž, s. 319

⁶³ Tamtéž, s. 340-341

místo i v právních řádech, které stojí na zásadě osamostatnění účastenství, dle které výše uvedená závislost neplatí. Tyto zásady ale nejsou úplně v protikladném vztahu, jak by se mohlo zdát. Kratochvíl toto vysvětluje ve svém článku, když upozorňuje, že právní úpravy, jejichž účastenství je postaveno na zásadě osamostatnění, zásadu akcesority zcela nevyklučují, a závislost na činu hlavního pachatele se tak projeví i tam.⁶⁴ S tímto souhlasí i Jelínek, když uvádí, že tyto zásady spíše vyjadřují postoj, do jaké míry zohledňujeme jednání hlavního pachatele při posuzování jednání účastníka.⁶⁵

Nepřímé pachatelství začalo být nicméně skutečně nejdříve využíváno v právních řádech, kde byla uplatňována zásada akcesority účastenství. Zde měla totiž tato právní konstrukce sloužit k potrestání osob, které by vzhledem k uplatňování této zásady mohly uniknout trestní odpovědnosti za činy, ke kterým využily jinou osobu jako živý nástroj. I přesto však nemůžeme význam nepřímého pachatelství omezit jen na označení tohoto institutu jako pouhého doplňku této zásady. Nepřímé pachatelství nám rovněž vyjadřuje míru společenské škodlivosti, která nedosahuje tak vysoké intenzity v případech, kdy někdo navádí pouze osobu trestně odpovědnou, která si je důsledku jednání, ke kterému je naváděna, plně vědoma.⁶⁶

2.3. Pachatel a živý nástroj

Ze zákonné definice nepřímého pachatelství nám vyplývá, že v situacích, které svým obsahem konstruují nepřímé pachatelství, máme přítomného v první řadě pachatele hlavního, kterého můžeme definovat jako právnickou nebo fyzickou osobu, která je v době činu příčetná, dovršila 15. rok věku, je rozumově a mravně vyspělá, jde-li o mladistvého pachatele provinění, podle okolností jde o osobu charakterizovanou zvláštními znaky, a která naplnila znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná. Tato definice je rozšířením zákonné definice pachatele, a to především o obecné znaky trestného činu. Jelínek toto rozšíření uvádí ve své učebnici, neboť se domnívá, že zákonná definice je kvůli vynechání těchto podstatných znaků nedostatečná.⁶⁷ Pro přesnější vymezení a pochopení hlavního pachatele jsem v této práci zvolil právě tuto Jelínkovu verzi vymezení pachatele, což ovšem nemusí nutně znamenat, že je zákonná definice skutečně nedostatečná a měla by být upravena směrem k tomuto přesnějšímu vymezení. Například Šámal se totiž domnívá, že stručnější definování

⁶⁴ Kratochvíl, V.: Zásada osamostatnění účastenství: argumenty pro a proti. *Právní praxe*. 1996, č. 8-9. s. 537-538

⁶⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. *Student (Leges)*. Praha: Leges, 2022, s. 341. ISBN 978-80-7502-576-0

⁶⁶ SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Praha: Novatrix, 2009, s. 377. ISBN 978-80-254-4033-9

⁶⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. *Student (Leges)*. Praha: Leges, 2022, s. 206-208 ISBN 978-80-7502-576-0

pachatele není chybou, a to s ohledem na skutečnost, že podmínky trestní odpovědnosti pachatele plynou z jiných ustanovení trestního zákoníku, případně z ustanovení vedlejších trestních zákonů.⁶⁸

Na druhé straně tu v konstrukci nepřímého pachatelství máme osobu, kterou odborná literatura označuje nejčastěji jako tzv. „živý nástroj.“⁶⁹ Tato osoba není trestně odpovědná, nebo je trestně odpovědná jen částečně (např. pro kulpózní trestný čin), případně není trestně odpovědná pro ten samý trestný čin, ale pro trestný čin méně trestný, a zároveň je pachatelem využita ke spáchání trestného činu. Zákonné ustanovení obsahuje taxativní vymezení osob, které mohou být živým nástrojem.⁷⁰ Jednotlivě se budu každé z kategorií takto využívaných osob věnovat v dalších bodech této kapitoly.

Na rozdíl od běžných nástrojů chápaných v tradičním slova smyslu je pro takovýto nástroj využívaný pachatelem typická jeho „živost“, kdy však hovoříme o živosti de iure, a nikoliv de facto. Jako nepřímé pachatelství tak neposuzujeme situace, kdy bylo jako nástroj k trestnému činu využito zvíře, jakkoliv je fakticky živé a občanským zákoníkem označené jako smysly nadaný tvor, který věcí není.⁷¹ V těchto případech bude totiž využit § 134 TZ, podle kterého se ustanovení o věcech vztahují i na živá zvířata, nevyplývá-li z jednotlivých ustanovení trestního zákona něco jiného.⁷² Stejně tak nepůjde o nepřímé pachatelství, pokud pachatel využije k trestnému činu živou rostlinu, ať už by prostřednictvím důmyslného zařízení použil relativně rychle rostoucí bambus ke zmáčknutí spouště střelné zbraně, nebo nechal vyrůst jedovatou rostlinu oknem do pokoje, kde ví, že se jeho vyhlédnutá oběť zdržuje. I přes to, že je rostlina živým jsoucnem, spadá pod definici věci podle občanského zákoníku a ani nepoživá zvláštní úpravu jako živé zvíře, u kterého je výslovně stanoveno, že věcí není.⁷³

V teorii se objevuje ohledně nepřímého pachatele a živého nástroje názor, že by mezi těmito subjekty měl existovat určitý specifický vztah, abychom jejich případnou interakci mohli označit za nepřímé pachatelství. Takový vztah by se dle autorů těchto názorů měl vyznačovat dominantním postavením nepřímého pachatele vůči živému nástroji. Ohledně této otázky

⁶⁸ ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 168. ISBN 978-80-7598-764-8

⁶⁹ Ze současných autorů např. Šámal, Kratochvíl, Jelínek

⁷⁰ § 22 odst. 2 TZ

⁷¹ § 494 OZ

⁷² KRATOCHVÍL, Vladimír. K pojmu věc v právním smyslu v návrhu nového občanského zákoníku a v platném trestním zákoníku. *Právní rozhledy*. 2011, (19), s.707-708

⁷³ ŠVESTKA, Jiří. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 1099. ISBN 978-80-7598-656-6

zmiňuje Kmec teorii „Tatherrschaft“ německé právní nauky, která se obecně problémům spojeným s nepřímým pachatelstvím věnuje důkladněji než právní nauky jinde ve světě. Podmínkou této teorie je, aby měl nepřímý pachatel převahu vůle či vědění, která tak zakládá jeho panství nad činem.⁷⁴

Požadavek této podmínky dominantního postavení nalezneme také například v učebnici Kratochvíla.⁷⁵ Ten později tuto problematikou podrobněji rozebírá v jednom ze svých článků, a to v souvislosti s rozhodnutím Nejvyššího soudu z roku 2015.⁷⁶ V posuzovaném případě naplánoval nezletilý trestný čin vraždy, ke které přizval mladistvého, který s usmrcením projevil souhlas a přislíbil nezletilému pomoc. Ta měla spočívat v tom, že poškozeného vyláká na předem určené místo. Naproti všeobecnému očekávání, které by mohl běžný člověk ohledně tohoto případu mít, byl v přípravě vraždy aktivnější nezletilý pachatel. Ten kromě toho, že ji inicioval, tak rovněž sehnal zbraň s náboji a vykopal pro poškozeného hrob. Během samotného vykonávání naplánovaného činu nezletilý nejdříve poškozeného postřelil a poté, co od mladistvého dostal pokyn „doraž ho“, pachatele definitivně usmrtil. Dovolací soud v tomto případě vyslovil názor, že došlo k pachatelství přímému, a to mimo jiné právě z toho důvodu, že nezletilý tu nevystupoval jako živý nástroj v rukách mladistvého. Naopak to byl nezletilý, který mladistvého označoval jako svou „figurku“. S tímto názorem však Kratochvíl nesouhlasí a domnívá se, že znak dominance se v případech nepřímého pachatelství může projevovat rovněž jen v určité fázi páchaného skutku. Pro splnění podmínky dominance u nepřímého pachatelství tak postačí, bude-li prokázána alespoň určitá částečná dominance. Kratochvíl v posuzovaném případě vidí projev takové částečné dominance v momentu, kdy mladiství nezletilému řekl, aby poškozeného „dorazil.“

Krása v této jeho teorii dle mého názoru spočívá v tom, že toto pojetí podmínky dominantního postavení bude lépe uplatnitelné v praxi. V reálném světě nemusí být dominance jedné postavy vztahu nepřímého pachatelství tak jednoznačná, jako v modelových případech, které si jako příklady nepřímého pachatelství dokážeme představit. Může se nabízet otázka, jestli takový postoj nedává soudcům příliš volnou ruku k nacházení této dominance, neboť ji můžou vidět skoro v čemkoliv. Domnívám se, že toto problém není, neboť soudcům tím Kratochvíl dává možnost dominanci v případě objevit, ne však si ji úplně vymyslet. Toto samozřejmě platí jen

⁷⁴ KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. Praha: Orac, 2003, č. 10, s. 23-24. ISSN 1211-2860

⁷⁵ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Beckovy právnícké učebnice. V Praze: C.H. Beck, 2012, 243. ISBN 978-80-7179-082-2

⁷⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 2015, sp. zn. 8 Tdo 715/2015

pro soudce, kteří se nebudou chtít zcela odchýlit od požadavku dominance v nepřímém pachatelství. Na konci svého článku Kratochvíl zmiňuje rovněž odlišné postoje k dominantnímu postavení nepřímého pachatele. Zmiňuje jednak Šámala, který výslovně dominanci v takovém vztahu nevyžaduje, a dále Jelínka, který ji naopak požaduje, když hovoří o živém nástroji jako o osobě, která je nepřímým pachatelem zcela ovládána.⁷⁷

K podstatným otázkám ohledně nepřímého pachatele a živého nástroje patří rovněž posuzování možných důsledků v případech, kdy pro naplnění skutkové podstaty trestného činu zákonná úprava u pachatele požaduje zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení. Zákonodárce u takových trestných činů omezil okruh osob, které mohou spáchat určitý trestný čin, a dal tímto krokem jasně najevo, že obavy z útoku na chráněný zájem má v kontextu některých konkrétních skutkových podstat pouze u vybraných osob. Lze se přitom spolehnout na to, že pokud zákonodárce zamýšlel přičítat fakultativní znak subjektu i osobě, která jej sama nenaplnuje, učinil tak výslovně.⁷⁸ V této souvislosti uvádí Provazník jako příklad ustanovení § 114 odst. 2 TZ, dle kterého „*jestliže zákon stanoví, že pachatel musí být nositelem zvláštní vlastnosti, způsobilosti nebo postavení, postačí, že zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení jsou dány u právnické osoby, jejímž jménem pachatel jedná.*“⁷⁹

U trestných činů s takto omezeným okruhem osob nemůže být trestný čin formou nepřímého pachatelství spáchán osobou stojící mimo tento okruh. Pokud však nebude speciální vlastností předpokládané zákonem disponovat živý nástroj, může takovou osobu ke zvláštnímu trestnému činu využít nepřímý pachatel.⁸⁰ Samozřejmě pouze za předpokladu, že touto speciální vlastností disponuje on sám. V takovém případě pak může být živý nástroj rovněž trestně odpovědný, jen za jiný trestný čin, než kterého se dopustil nepřímý pachatel. Z možnosti spáchat trestný čin prostřednictvím nepřímého pachatelství je však vyloučena kategorie trestných činů vlastnoručních. Jde o trestné činy, které je možné spáchat jen „vlastním tělem“ a kromě nepřímého pachatelství u těchto vyloučeno i spáchání ve formě spolupachatelství.⁸¹ Jako

⁷⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír. Od nepřímého pachatelství k přímému (skrže quasispolupachatelství sui generis), anebo beztrestnost? *Státní zastupitelství*. 2016, (1), s. 14-19

⁷⁸ PROVAZNÍK, Jan. In ŠČERBA, Filip. *Trestní zákoník: komentář*. Beckova edice komentované zákony. [Praha]: C.H. Beck, [2020]. s. 382. ISBN 978-80-7400-807-8

⁷⁹ § 114 odst. 2 TZ

⁸⁰ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. *Student (Leges)*. Praha: Leges, 2022, s. 319. ISBN 978-80-7502-576-0

⁸¹ nutno odlišovat od souběžného pachatelství, které může nastat i u vlastnoručních deliktů. V takovém případě ovšem nejde o pravé spolupachatelství, ale jen o náhodou vzniklý souběžný útok několika osob na zájem chráněný trestním zákonem, během kterého útočníci jednájí nezávisle na sobě.

typické příklady takových trestných činů bývají uváděny například trestné činy soulože mezi příbuznými⁸² nebo dvojí manželství⁸³.

3. Jednotlivé kategorie případů nepřímého pachatelství

3.1. Živý nástroj není trestně odpovědný pro věk

Případ nepřímého pachatelství, kdy pachatel využívá k trestnému činu osobu neodpovědnou pro nedostatek věku nalezneme v učebnicích trestního práva jako typický příklad nepřímého pachatelství.⁸⁴

Významným judikátem v této věci je rozhodnutí Krajského soudu v Plzni, který jako soud druhého stupně rozhodoval o odvolání proti rozsudku Okresního soudu Plzeň-město.⁸⁵ V tomto sledovaném případě byl obžalovaný mladistvý prvostupňovým rozsudkem uznán vinným mimo jiné tím, že navedl dva nezletilé k trestnému činu loupeže a k trestnému činu porušování domovní svobody. Krajský soud v tomto rozhodnutí vyčetl soudu prvního stupně, že posoudil pachatelovo jednání v rozporu s naukou a praxí. Podle těchto nemůže být situace, kdy pachatel k provedení činu navede jinou osobu, která není pro svou nezletilost trestně odpovědná, přičemž pachatel o této skutečnosti ví, posouzena jako návod k trestnému činu. Osoba, která není trestně odpovědná, se totiž nemůže dopustit trestného činu. Toto jednání tak mělo být dle Krajského soudu posouzeno jako nepřímé pachatelství, kdy pachatel ke spáchání činu použije jiné osoby, která je v jeho rukou živým nástrojem. Krajský soud už však toto pochybení nenapravit, neboť při stejném trestném činu je nepřímé pachatelství obecně považováno za závažnější formu trestné činnosti než účastenství, a odvolání bylo podáno pouze ve prospěch obžalovaného⁸⁶ Tento problém posuzování nepřímého pachatelství jako návodu tak spočívá především v nedůvodném zvýhodnění nepřímého pachatele, protože ten je pak jen účastníkem trestného činu.⁸⁷

⁸² § 188 TZ

⁸³ § 194 TZ

⁸⁴ např. FILIPOVSKÝ, Jan. TOLAR, Jan. DOLENSKÝ, Adolf: *O obecné části trestního zákona*. Praha: Orbis, 1951, s. 86, nebo ŠÁMAL, Pavel; NOVOTNÝ, Oto; GŘIVNA, Tomáš; HERCZEG, Jiří; VANDUCHOVÁ, Marie et al. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 155. ISBN 978-80-7552-358-7

⁸⁵ Rozsudek Okresního soudu Plzeň-město ze dne 7. 9. 1994, sp. zn. 6 T 180/93

⁸⁶ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 10. 11. 1994, sp. zn. 7 To 389/94

⁸⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Beckovy právnícké učebnice. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 374. ISBN 978-80-7179-082-2

Zatímco v tomto případě měl pachatel správnou představu o věku živého nástroje, jistě bude s ohledem na lidskou omylnost v praxi docházet k řadě situacím, kdy bude mít pachatel nesprávnou představu o věku osoby, kterou chce k trestnému činu využít. V takovýchto případech může dojít k jednomu ze dvou scénářů. Jestliže pachatel předpokládá, že věk dítěte nedosahuje hranice stanovené pro trestní odpovědnost, avšak ve skutečnosti již dítě dosáhlo věku mladistvého, kvalifikuje se jeho jednání jako pokus nepřímého pachatelství, který je trestný jako jakýkoliv jiný pokus o trestný čin. Na druhé straně, pokud pachatel věří, že jedná s mladistvým, zatímco ve skutečnosti je dítě ještě trestně neodpovědné, jedná se o pokus o návod k trestnému činu, což je postihováno pouze jako příprava, pokud je pro ten konkrétní trestný čin spáchaný pachatelem trestná. V případě, že tato příprava není v dané situaci trestná, pachatel zůstává bez sankce.⁸⁸

Odlíšnou situaci, kdy nezletilý nejednal na popud trestně odpovědné osoby sám, ale společně s touto osobou, řešil Nejvyšší soud Slovenské socialistické republiky už v roce 1970. V tomto případě se Nejvyšší soud zabýval posuzováním spolupachatelství u nezletilých. Soud v tomto případě upozornil, že Krajský soud pochybil, když právně posoudil společné jednání mladistvého a nezletilého jako spolupachatelství, ke kterému ovšem nedošlo z důvodu trestní neodpovědnosti osoby, která ještě nedovršila 15. roku svého věku. I za předpokladu, že spáchaný čin vykazuje všechny znaky některé ze skutkových podstat uvedených ve zvláštní části trestního zákona, může ke spolupachatelství totiž dojít pouze v případě, „*keď osoby, spoločným konaním ktorých bol skutok spáchaný, sú za svoj čin trestne zodpovedné. Vyplýva to zo znenia zákona, že každá zo zúčastnených osôb zodpovedá tak, akoby trestný čin spáchala sama.*“⁸⁹

Význam pro posouzení trestnosti nepřímého pachatele nebude mít ani případný souhlas živého nástroje neodpovědného pro nedostatek věku.⁹⁰

Posuzování případů nepřímého pachatelství za využití osob trestně neodpovědných pro svůj věk však komplikuje problematika rozumové a mravní vyspělosti mladistvých. Ze zákona o soudnictví ve věcech mládeže totiž vyplývá, že v průběhu života každé fyzické osoby existuje období, kdy je splnění podmínky dostatečného věku pro možnou trestní odpovědnost

⁸⁸JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. Student (Leges). Praha: Leges, 2022, s. 317-318. ISBN 978-80-7502-576-0.

⁸⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 25. 8. 1970, sp. zn. 1 To 38/70, cit. viz slovenský originál

⁹⁰ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Beckovy právnické učebnice. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 243. ISBN 978-80-7179-082-2

podmíněno rozumovou a mravní vyspělostí takové osoby. Tímto obdobím je doba, po kterou se osoba nachází ve věku od 15 do 18 let.⁹¹ Tato úprava vychází z myšlenky, že je těžké přesně určit věkovou hranici, kdy je psychický a intelektuální vývoj dítěte natolik ukončen, aby bylo možné v každém konkrétním případě usoudit, že dítě dokáže rozpoznat nebezpečnost svého jednání pro společnost a své jednání kontrolovat. U mladistvých, na rozdíl od dospělých pachatelů, u kterých se právní předpisy spoléhají na to, že jejich schopnosti rozpoznat společenskou nebezpečnost činu a kontrolovat své chování mohou být ovlivněny pouze duševní poruchou, je možné brát v úvahu vedle duševní poruchy také vliv nedostatečného intelektuálního a morálního vývoje.⁹²

Jelikož taxativní výčet § 22 TZ neobsahuje nedostatek rozumové a mravní vyspělosti jako důvod trestní neodpovědnosti, které by mohl ke spáchání trestného činu nepřímý pachatel využít, je potřeba se zamyslet nad tím, zda tato podmínka spadá pod některou ze situací v tomto výčtu vyjmenovaných. Nabízí se tedy otázka, zda není možné tento důvod trestní neodpovědnosti zahrnout pod nepřičetnost. Zatímco starší nauka chápala nepřičetnost obecně jako nezpůsobilost být subjektem trestného činu v souvislosti s určitými duševními schopnostmi⁹³, dnes nepřičetnost ve smyslu § 26 TZ chápeme jako nemožnost rozpoznat protiprávnost trestného činu nebo ovládat své jednání pro duševní poruchu, která trvala v době spáchání trestného činu. Osoba, která byla v době spáchání trestného činu nepřičetná, není pro takový trestný čin trestně odpovědná.⁹⁴

Na rozumovou a mravní vyspělost se můžeme dívat dvěma různými pohledy, buď ji chápeme jako samostatný důvod pro trestní neodpovědnost, nebo jako zvláštní případ nepřičetnosti. Prvním způsobem se na rozumovou a mravní vyspělost dívá Jelínek, a to z toho důvodu, že vnímá rozumovou a mravní nevyspělost jako projev opožděného dospívání, který není patologického rázu a není tedy způsoben duševní poruchou. Zároveň ustanovení § 5 odst. 1 ZSVM⁹⁵ nevyklučuje užití ustanovení o nepřičetnosti podle § 26 TZ,⁹⁶ ale použije se vedle něho. Za situace, kdy bude nepřičetnost způsobena duševní poruchou, bude jeho nepřičetnost

⁹¹ § 5 ZSVM

⁹² VANDUCHOVÁ Marie. Zamyšlení nad ustanovením § 5 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. In FENYK, Jaroslav (ed.). *Pocta Dagmar Císařové k 75. narozeninám*. Praha: LexisNexis CZ, 2007. s. 149 ISBN 978-80-86920-25-2

⁹³ viz např. KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*: (část obecná i zvláštní). Praha: Melantrich, 1935, s. 39

⁹⁴ § 26 TZ

⁹⁵ § 5 ZSVM

⁹⁶ § 26 TZ

posuzována podle § 26 TZ a ustanovení § 5 odst. 1 ZSVM využito nebude.⁹⁷ Stejně tak se na tuto problematiku dívá ve své učebnici Kratochvíl⁹⁸, nebo také Sotolář s Augustinovou, kteří uvádějí, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže může jako zákon speciální k trestnímu zákonu vyloučit trestní odpovědnost mladistvých i když bude naplněna podmínka přičetnosti podle obecné právní úpravy. K tomu dodávají, že zatímco v případě přičetnosti tuto hodnotí znalci z oboru psychiatrie, kdy zkoumají duševní stav mladistvého a zda netrpí duševní poruchou, u rozumové a mravní vyspělosti hrají roli okolnosti jeho sociálního vývoje, a zda se v něm neodchyluje od svých vrstevníků. Tyto otázky mají naproti tomu na starosti znalci z oboru psychologie, zaměřující se na vývojovou psychologii.⁹⁹

Tento postoj se nicméně odchyluje od starší literatury, ve které byl nedostatek věku často zařazován přímo mezi důvody nepřičetnosti mladistvých. Šámal ve svém článku jako příklad takové literatury uvádí učebnice Prušáka, Miloty a Miříčky.¹⁰⁰ S názorem, že je rozumová a mravní vyspělost samostatným důvodem trestní neodpovědnosti však nesouhlasí ani samotný Šámal, pro kterého není podstatné, že je relativní přičetnost u mladistvých projevem opožděného dospívání, a nemá patologický základ, neboť ze znění § 5 odst. 1 ZSVM vyplývá, že jde jen o jiný typ biologického kritéria nepřičetnosti.¹⁰¹ Rovněž důvodová zpráva k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže v této souvislosti hovoří o tomto institutu jako o podmíněné přičetnosti, která je závislá na dosaženém stupni intelektuálního a mravního vývoje mladistvého v době činu.¹⁰² Stejný názor zastává např. Vanduchová, která k tomuto doporučuje posuzovat tuto otázku právě i s ohledem na naukou vytvořený pojem přičetnosti, neboť věda se na rozdíl od zákona, který vymezuje jen důvody nepřičetnosti, zaměřuje i na vymezení pomu přičetnosti. Takto je naukou přičetnost vymezována široce jako způsobilost k deliktu nebo jako způsobilost z hlediska trestního práva.¹⁰³

⁹⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. *Student (Leges)*. Praha: Leges, 2022, s. 225-226 ISBN 978-80-7502-576-0

⁹⁸ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. *Beckovy právnické učebnice*. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 499 ISBN 978-80-7179-082-2

⁹⁹ SOTOLÁŘ, Alexander, AUGUSTINOVÁ, Pavla. K trestní odpovědnosti mladistvých a k možnostem reakce na činy jinak trestně spáchané trestně neodpovědnými mladistvými. *Trestněprávní revue*, 2007, č. 7, s. 197-198

¹⁰⁰ ŠÁMAL, Pavel. K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvého. *Právní rozhledy*, 2004, č. 2, s. 48

¹⁰¹ ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 183 ISBN 978-80-7598-764-8

¹⁰² Vláda: Důvodová zpráva k zákonu 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), č. 218/2003 Dz

¹⁰³ VANDUCHOVÁ Marie. Zamyšlení nad ustanovením § 5 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. In FENYK, Jaroslav (ed.). *Pocla Dagmar Císařové k 75. narozeninám*. Praha: LexisNexis CZ, 2007, s. 152. ISBN 978-80-86920-25-2

Vyřešení tohoto názorového sporu je pro nepřímé pachatelství zásadní pro posouzení, zda je možné nepřímého pachatele za zneužití rozumově a mravně nevyspělého mladistvého potrestat. Pokud bychom totiž přijali názor, že je nepřičetnost samostatným důvodem trestní neodpovědnosti, Kratochvíl zdůrazňuje, že by nebylo možné stíhat osobu, která využila rozumově a mravně nevyspělého mladistvého, jako nepřímého pachatele, analogické využití nepřičetnosti by totiž bylo na újmu pachatele a proto nepřipustné.¹⁰⁴ Ačkoliv má sice názor posuzující rozumovou a mravní nevyspělost jako zvláštní případ nepřičetnosti v odborné literatuře silné zastání a využití nepřičetnosti pro postih takového jednání nepřímého pachatele tu tedy je, dle mého názoru bylo pro posílení právní jistoty adresátů právní normy nejlepším řešením rozšíření taxativního výčtu § 22 TZ, a to právě o situace, kdy je živý nástroj neodpovědný z důvodu rozumové a mravní nevyspělosti.

3.2. Živý nástroj není trestně odpovědný pro nepřičetnost

Dalším případem využití živého nástroje je situace, kdy nepřímý pachatel využívá ke spáchání trestného činu osobu, která není trestně odpovědná pro nepřičetnost. Jak již bylo řečeno v předchozí podkapitole, dle § 26 TZ je osoba nepřičetná, pokud pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohla rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání. Taková osoba pak není pro takto spáchaný trestný čin trestně odpovědná.¹⁰⁵ Legální definici duševní poruchy nalezneme v § 123 TZ dle které: „*Duševní poruchou se rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka.*“¹⁰⁶ Jak již z jazykového výkladu vyplývá, a rovněž toto ve své učebnici uvádí i Šámal, duševní poruchu není možné ztotožňovat pouze s duševní nemocí, neboť duševní porucha je pojmem širším. K tomuto Šámal také odkazuje na učebnici psychiatrie od Rabocha, když uvádí, že: „*Duševní poruchou rozumíme podle moderních medicínských názorů zřetelnou odchylku od stavu duševního zdraví a rovnováhy, kterým se rozumí stav úplné a sociální pohody, jako výslednici vnitřních (genetických) a vnějších (psychosociálních a enviromentálních) faktorů.*“¹⁰⁷ Duševní porucha tak může být vyvolána různými příčinami, například samotnou duševní nemocí nebo i jiným

¹⁰⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol.: *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část* 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 207. ISBN 978-80-7400-042-3

¹⁰⁵ § 26 TZ

¹⁰⁶ § 123 TZ

¹⁰⁷ ŠÁMAL, Pavel; GŘIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, 185. ISBN 978-80-7598-764-8

onemocněním, které takovou poruchu způsobuje. Může být však vyvolána také požitím návykových látek.

V Šámalově učebnici najdeme jako příklad takového využití trestní neodpovědnosti situaci, kdy lékař jako nepřímý pachatel využije osobu, o které ví, že trpí duševní poruchou, ke spáchání trestného činu.¹⁰⁸ Zároveň nám tato situace může posloužit jako příklad toho, že je možné spáchat nepřímé pachatelství i opomenutím. Může totiž dojít k situaci, kdy lékař v psychiatrické léčebně úmyslně opomine zabránit duševně nemocnému, aby napadl jiného pacienta.¹⁰⁹

V souvislosti s těmito příklady je ale dobré připomenout, že duševní porucha nebude automaticky znamenat trestní neodpovědnost pro každý trestný čin. Duševní poruchou trpící pachatel někdy bude schopen rozpoznat protiprávnost trestných činů povahově jednodušších, ale už nebude v jeho schopnostech rozpoznat trestné činy složitější. Šámal k tomuto uvádí příklad pachatele s mentální retardací ve formě debility, který bude schopný rozpoznat protiprávnost krádeže, ale už nerozpozná protiprávnost spolupachatelství v případě, že spolupachatel je pro něj uznávanou autoritou.¹¹⁰ Nejvyšší soud ČR pro tyto případy judikoval, že soudy nezjišťují přičetnost pachatele jako takovou, ale vždy jen ve vztahu k určitému činu. Toto posuzování je pak sice otázkou právní, ale soudy se v těchto případech neobejdou bez odborných znalostí soudních znalců z oboru soudní psychiatrie, z jejichž závěrů pak spolu s dalším řetězcem skutkových zjištění vychází.¹¹¹ V případech, kdy se pachatel dopouští několika trestných činů, při čemž ve vztahu k některým z nich je přičetný a ve vztahu k jiným nepřičetný, se hovoří o tzv. částečné či parciální přičetnosti.¹¹² Pro zneužití živého nástroje pro nepřičetnost tak platí, že nepřímého pachatelství se může osoba dopustit jen pokud je u osoby k tomuto využívané, v důsledku duševní poruchy omezena schopnost ovládací nebo rozpoznávací právě ve vztahu k činu, ke kterému ji nepřímý pachatel využívá, nebo alespoň k jednomu z takových činů.

O nepřímé pachatelství ovšem nepůjde v případě, že využitá osoba bude v době spáchání trestného činu ve stavu pouhé zmenšené přičetnosti. Tou ve smyslu § 27 TZ rozumíme takový stav, v jehož důsledku byla z důvodu duševní poruchy v době činu schopnost pachatele rozpoznat protiprávnost činu nebo schopnost pachatele ovládat své jednání pouze podstatně

¹⁰⁸ Tamtéž s. 173.

¹⁰⁹ SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Praha: Novatrix, 2009, 377. ISBN 978-80-254-4033-9

¹¹⁰ ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 187 ISBN 978-80-7598-764-8

¹¹¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 7. 6. 1978 sp. zn. 11 Tz 21/78.

¹¹² ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 187 ISBN 978-80-7598-764-8

snížena, úplně však jako v případě nepřičetnosti nevymizela.¹¹³ Zmenšená přičetnost tak nezakládá trestní neodpovědnost, ale projevuje se v zákonem stanovené povinnosti k tomuto stavu pachatele přihlídnout při stanovení druhu trestu a jeho výměry. Rovněž se projevuje v některých fakultativních důsledcích, jako je možnost upuštění od potrestání nebo možnost snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby.¹¹⁴ Pokud se tedy pachatel pokusí osobu ve zmenšené přičetnosti k trestnému činu využít, bude jeho jednání posuzováno, jako by ke spáchání trestného činu přesvědčoval jakoukoliv jinou trestně odpovědnou osobu, tedy jako návod k trestnému činu.

Speciálním případem budou situace, kdy se živý nástroj dostane do nepřičetnosti užitím návykové látky. Její definici stejně jako výčet takových látek nalezneme v § 130 TZ, dle kterého se návykovou látkou rozumí: [...] „*alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.*“¹¹⁵ Zákodárce v této definici zvolil široký výčet těchto látek, který tak obsáhne i látky, které jsou běžně dostupné a užívané v obvyklém životě.

Nepřesné je ovšem samotné označení těchto látek jako návykových. Jednak je neurčité a dále možnost vyvolání návyku není pojmovým znakem těchto látek.¹¹⁶ Problematická je tato definice i z toho důvodu, že v jiných zákonech je pojem návykových látek definován jinak.¹¹⁷

Pokud někdo využije osobu nepřičetnou v důsledku požití návykové látky, bude v tomto případě takové jednání posuzováno jako nepřímé pachatelství bez ohledu na to, zda byla nepřičetnost způsobena záměrně pachatelem, nebo zda pachatel pouze využil stavu nepřičetnosti osoby, která se do tohoto stavu dostala sama. Samotné úmyslné uvedení jiného do stavu nepřičetnosti návykovou látkou bez úmyslu jeho využití jako živého nástroje ale samozřejmě trestné nebude, a to ani za situace, kdy se nepřičetný v takovém stavu dopustí jednání, které má znaky trestného činu.¹¹⁸

Některé okolnosti, při kterých se osoba využitá ke spáchání trestného činu dostala do stavu nepřičetnosti užitím návykové látky, však budou mít dopad na posouzení těchto situací.

¹¹³ § 27 TZ

¹¹⁴ ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 193-194. ISBN 978-80-7598-764-8

¹¹⁵ § 130 TZ

¹¹⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou. Glosátor*. [2009]-. Praha: Leges, [2009]-, s. 203. ISBN 978-80-7502-637-8.

¹¹⁷ např. § 2 odst. 1 písm. a) zákon č. 167/1998 Sb.

¹¹⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. *Student (Leges)*. Praha: Leges, 2022, s. 933. ISBN 978-80-7502-576-0

Rozlišujeme několik případů, kdy se přičetná osoba pod vlivem návykové látky ve smyslu § 130 TZ dostala do stavu nepřičetnosti a v tomto stavu spáchala trestný čin.

Pojmem *actio libera in causa dolosa*, který můžeme chápat jako akt sebeosvobození od trestní odpovědnosti, rozumíme situace, kdy se osoba úmyslně přivede do stavu nepřičetnosti užitím návykové látky, s cílem spáchat v tomto stavu úmyslný trestný čin. Často se v této situaci užívá spojení, že se pachatel takto „opil na kuráž“, která mu pak usnadnila spáchání trestného činu.¹¹⁹ Zákonnou úpravu takového chování nalezneme v § 360 odst. 2 TZ, který vylučuje užití prvního odstavce tohoto paragrafu upravující trestný čin opilství, stejně tak vylučuje užití § 26 TZ, jehož následkem je beztrestnost.¹²⁰ Takovýto pachatel tak není zbaven trestní odpovědnosti, neboť jeho odpovědnost se posuzuje podle doby, kdy byl ještě přičetný a uváděl se úmyslně do stavu nepřičetnosti.¹²¹ Spáchání nepřímého pachatelství však v těchto případech nebude možné, neboť zde není trestně neodpovědný živý nástroj, kterého by mohl nepřímý pachatel využít. V úvahu by však přicházela situace, kdy pachatel narazí na osobu, která se takto úmyslně dostala do stavu nepřičetnosti a nepřímý pachatel ji v tomto nepřičetném stavu využije ke spáchání dalšího trestného činu, který tato osoba neplánovala. Nepřímé pachatelství tu však vznikne jen ve vztahu k tomu druhému trestnému činu, pro jehož spáchání se živý nástroj do stavu nepřičetnosti nepřiváděl. Dále se domnívám, že by teoreticky bylo možné v těchto případech uvažovat o situaci, kdy bude osoba nabádající jinou osobu, která se výše uvedeným způsobem dostane do stavu nepřičetnosti, trestána jako návodce. K tomu by podle mého názoru mohlo dojít v případě, že by jeden kamarád nabádal druhého doslova k „opítí se na kuráž“, aby se ve stavu nepřičetnosti dokázal přimět k trestnému činu, o kterém třeba již delší dobu mluví, že by ho rád spáchal, ale stále nemůže sebrat dost odvahy toto učinit. Samozřejmě by bylo s ohledem na kvantitativní rovinu zásady akcesority nutné, aby se naváděný dostal při páčání trestné činnosti alespoň do stádia pokusu.¹²²

Další případ trestně relevantního chování osoby, která se dostala do stavu nepřičetnosti je nazýván *actio libera in causa culposa* a rozumíme jím situaci, kdy pachatel spáchá trestný čin z nedbalosti a tato nedbalost spočívá ve spáchání trestného činu jednáním, kterým se uvedl do

¹¹⁹ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Beckovy právnické učebnice. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 228. ISBN 978-80-7179-082-2

¹²⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2023, s. 4531. ISBN 978-80-7400-893-1

¹²¹ ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 190. ISBN 978-80-7598-764-8

¹²² JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. Student (Leges). Praha: Leges, 2022, s. 341. ISBN 978-80-7502-576-0

stavu nepřičetnosti, ať už tak učinil úmyslně či z nedbalosti. I tento případ nalezneme v druhém odstavci § 360 TZ a rovněž pro něj platí vyloučení užití prvního odstavce tohoto paragrafu, a také vyloučení užití § 26 TZ. Pachatel tak bude plně trestně odpovědný podle obecných zásad za spáchání trestného činu z nedbalosti.¹²³ Pachatel se v těchto případech dostává dobrovolně do stavu nepřičetnosti a činí tak s vědomím, že v tomto stavu může spáchat trestný čin, přičemž se nepřiměřeně spoléhá, že k tomu nedojde. Také je tu možnost, že si takto počíná bez tohoto vědomí, ač to vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům vědět měl a mohl. V prvním případě se tak dopustil nedbalosti vědomé, v tom druhém případě nedbalosti nevědomé. Kratochvíl k tomuto ve své učebnici uvádí příklad řezníka, který se v průběhu zabíjačky záměrně opil tak, že posléze, ve stavu takto vyvolané nepřičetnosti, při manipulaci s jateční pistolí těžce zranil svého pomocníka.¹²⁴ Pokud bychom si v tomto případě představili, že tohoto řezníka někdo další k pití pobízel s úmyslem, že pak řezník někoho zraní, bude tato další osoba odpovědná jako nepřímý pachatel za úmyslný trestný čin. Oproti tomu zavinění nepřičetného řezníka bude ve vztahu k trestnému činu, kterého se dopustil, nedbalostní. V podstatě jde o případ situace, kdy nepřímý pachatel využije osobu, která jedná v méně závažné formě zavinění, a tedy dle jazykového výkladu zákona bude posuzována podle druhé věty § 22 odst. 2 TZ.

Nepřímým pachatelem může být využita i osoba, která se svým jednáním dopustí trestného činu opilství podle § 360 odst. 1 TZ. Podstata tohoto specifického trestného činu je založena na tom, že se pachatel uvede prostřednictvím konzumace nebo aplikace návykové látky do stavu nepřičetnosti a v tomto stavu vykoná čin, který by za normálních okolností naplňoval znaky trestného činu, ale v tomto případě půjde jen o čin jinak trestný.¹²⁵ Tato zákonná úprava, kterou můžeme nalézt rovněž pod názvem *Rauschdelikt*, představuje kompromis mezi dvěma extrémními přístupy řešení těchto situací. Za využití prvního přístupu by pachatel nebyl vůbec trestně odpovědný z důvodu nepřičetnosti, a v tom druhém bychom naopak pachatele trestali bez ohledu na jeho nepřičetnost, kterou si sám zavinil.¹²⁶ Na rozdíl od předchozího případu se bude zavinění takového pachatele vztahovat k přivedení se do stavu nepřičetnosti, ne však k samotnému kvazideliktu, který v tomto stavu spáchal. Pokud tedy dojde k nepřímému

¹²³ ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 191. ISBN 978-80-7598-764-8

¹²⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Beckovy právnické učebnice. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 229. ISBN 978-80-7179-082-2

¹²⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. Student (Leges). Praha: Leges, 2022, s. 929-930. ISBN 978-80-7502-576-0

¹²⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Beckovy právnické učebnice. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 230. ISBN 978-80-7179-082-2.

pachatelství skrze takovýto živý nástroj, bude využívaná osoba trestně odpovědná za trestný čin opilství a jednání nepřímého pachatele bude posuzováno jako nepřímé pachatelství k činu, kterého se dopustila využívaná osoba.

Není však možné dopustit se ve formě nepřímého pachatelství samotného trestného činu opilství, jelikož se jedná o vlastnoruční delikt, který může spáchat pouze pachatel, který sám, svým vlastním jednáním naplní objektivní stránku skutkové podstaty trestného činu.¹²⁷

3.3. Živý nástroj není trestně odpovědný pro omyl

Dále může být osoba využita jako živý nástroj, když bude trestně neodpovědná, nebo odpovědná jen částečně, pro skutečnost, že pachatelovo vědění, vnímání či představy neodpovídají objektivní realitě. Taková osoba si nemusí ve vztahu k realitě představovat nic, nebo jen její část, případně se může v interpretaci reálných skutečností mýlit. Takovouto situaci označujeme jako jednání v omylu. Tento omyl může spočívat buď o skutečnostech skutkových, nebo se omyl může týkat nesprávného výkladu právních okolností. Podle toho ho pak dělíme na omyl skutkový a právní.¹²⁸ Jako další možné dělení těchto omylů přichází v úvahu dělení na omyl kvalitativní nebo kvantitativní povahy. Například pokud pachatel neví o sourozeneckém vztahu se ženou, se kterou souložil, dopustí se jednáním mající znaky trestného činu soulože mezi příbuznými podle § 188 TZ kvalitativního omylu negativního. O kvantitativní omyl, v tomto případě pozitivní, půjde například v případě, kdy se pachatel domnívá, že v peněžence, které se zmocnil, je nejméně částka 15 000 Kč, ačkoliv ve skutečnosti v ní není vůbec nic.¹²⁹

Pro úplnost je třeba dodat, že v případech, kdy je živý nástroj z důvodu omylu částečně odpovědný, budeme s ohledem na jazykový výklad § 22 odst. 2 TZ podřazovat toto jednání pod větu druhou tohoto ustanovení, neboť ve větě první se počítá jen s úplnou trestní neodpovědností živého nástroje jednajícího v omylu.

3.3.1. Skutkový omyl negativní

Skutkový omyl negativní máme upraven v § 18 odst. 1 TZ a dochází k němu v případech, kdy pachatel není vědom určité skutečnosti, která je ale znakem trestného činu a která tak zakládá

¹²⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. *Student (Leges)*. Praha: Leges, 2022, s. 933. ISBN 978-80-7502-576-0

¹²⁸ ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 235. ISBN 978-80-7598-764-8

¹²⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2023, s. 401. ISBN 978-80-7400-893-1

jeho trestní odpovědnost. Stejně tak může dopadnout i na obecné přítěžující okolnosti. Tento druh omylu vylučuje zavinění ve formě úmyslu a vědomé nedbalosti, nevylučuje však zavinění ve formě nedbalosti nevědomé. Šámal pro znázornění tohoto případu uvádí příklad, kdy pachatel, který ukazuje synovi, jak se střílí z brokovnice, míří do dálky na figurínu strašáka v poli, ale místo toho trefí bezdomovce, který je oblečen podobně.¹³⁰ Nepřímý pachatel by takovou osobu nabádáním ke střelbě mohl v úmyslu bezdomovce střelit využít. Pokud by byl ale nepřímý pachatel sám v omylu, že jde o figurínu strašáka, k nepřímému pachatelství by nedošlo, neboť jak jsme si zmínili již výše v této práci, nedbalostně není možné spáchat nepřímé pachatelství. V tomto modelovém případě by mohl být nepřímým pachatelem situaci přítomný syn, ale samozřejmě jen v případě, že jde o syna staršího, již zletilého, který může být za své jednání trestně odpovědný. Živý nástroj by byl v tomto případě odpovědný za těžké ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 147 TZ, případně za usmrcení z nedbalosti podle § 143 TZ v závislosti na tom, jaký by měla střelba na bezdomovce dopad.

Nepřímým pachatelstvím spáchaným za užití skutkového omylu negativního se zabýval i Nejvyšší soud ve svém usnesení z roku 2008.¹³¹ V daném případě šlo o situaci, kdy osoba A nechala osobu B rozmontovat a následně prodat chodník z žulových desek, který byl majetkem obce. Osoba A předložila osobě B smlouvu o zprostředkování s falešným razítkem obce, čímž ji uvedla v omyl a způsobila obci škodu. Osoba A byla následně shledána vinnou jako nepřímý pachatel trestného činu krádeže, přičemž využila osobu B jako nástroj uvedený v omyl. Zároveň se soud v tomto usnesení vypořádával s argumentem obviněného, který tvrdil, že nepřímé pachatelství není možné spáchat ve formě úmyslu nepřímého, přičemž soud uvedl, že toto možné je.

3.3.2. Skutkový omyl pozitivní

V případě skutkového omylu pozitivního jde o případy, kdy si osoba myslí, že existují všechny znaky podmiňující její trestní odpovědnost, ale některý z takových znaků splněn není.¹³² Může jít o situaci, kdy se pachatel domnívá, že souloží se ženou, o které má za to, že je jeho sestru. Dále například žije v domnění, že se dopouští neoprávněného užívání cizí věci, když si pro soukromou cestu vypůjčí firemní vůz, ale neví, že tento vůz společnost svým zaměstnancům nabízí volně i k některým soukromým cestám. Pokud by nepřímý pachatel chtěl využít

¹³⁰ ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 235-236. ISBN 978-80-7598-764-8

¹³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2008, sp. zn. 6 Tdo 1502/2008.

¹³² JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. Student (Leges). Praha: Leges, 2022, s. 257 ISBN 978-80-7502-576-0

takového omylu živého nástroje, kdy se tento bude domnívat, že se dopouští jednání, které je trestné a ono přitom vůbec nebude, nabádá nepřímý pachatel někoho vlastně k jednání, o kterém ví, že trestné vůbec není, jen v hlavě živého nástroje tato nesprávná představa o trestnosti takového jednání existuje. Takovéto jednání nepřímého pachatele proto vůbec trestné nebude, neboť jeho úmysl nesměřuje k tomu, aby se živý nástroj dopustil trestného činu.

Jednání pachatele jednajícím v tomto druhu omylu mohou být posouzena maximálně jako pokus podle § 21 TZ, případně jako příprava podle § 20 TZ, je-li u toho konkrétně spáchaného trestného činu trestná. Pozitivní skutkový omyl se může vztahovat také k okolnostem podmiňující použití vyšší trestní sazby nebo k okolnostem, které naplňují mírnější skutkovou podstatu.¹³³

V případech omylu ohledně okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby bude pachatel odpovídat za pokus o trestný čin podle přísnější právní kvalifikace.¹³⁴ V Šámalově komentáři v této souvislosti nalezneme příklad pachatele trestného činu obecného ohrožení podle § 272 TZ. Tento se se mylně domníval, že osoba, kterou chce zabít je stále naživu, a tak zapálil dům, ve kterém se tato osoba sice nacházela, ale byla mrtvá už před založením požáru. V takové situaci by se jednalo o pokus obecného ohrožení podle § 272 odst. 1, 3 písm. a) TZ.¹³⁵ Úprava téhož omylu ohledně znaku základní skutkové podstaty sice v zákoně chybí, avšak za využití logického výkladu a maiore ad minus na ustanovení § 18 odst. 3 TZ, při kterém se dopracujeme k závěru, že pokud je-li trestný pokus přísnějšího deliktu, musí být trestný pokus i jeho základní formy, je možné toto ustanovení uplatnit i pro řešení případů omylu ve znaku základní skutkové podstaty. Pokud bychom k takovému výkladu nepřistoupili, docházelo by v případech těchto omylů k beztrestnosti takových pokusů.¹³⁶

Za předpokladu, že bychom Šámalem uváděný příklad trochu modifikovali a přidali bychom do něj nepřímého pachatele, vyjde nám z toho situace, kdy se nepřímý pachatel pokouší, aby živý nástroj zapálil dům, a přitom se u toho domníval, že se dopouští kvalifikovaného obecného ohrožení podle § 272 odst. 1, 3 písm. a) TZ, neboť si myslí, že v domě byl ještě někdo živý. V takovém případě se nepřímý pachatel snaží živý nástroj využít k trestnému činu, který je méně závažný než trestný čin, který si živý nástroj myslí, že páchá. Fakticky však nebude ve

¹³³ Tamtéž, s. 257-258

¹³⁴ ŠÁMAL, Pavel; GŘIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 236-237 ISBN 978-80-7598-764-8

¹³⁵ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2023, s. 407. ISBN 978-80-7400-893-1

¹³⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Beckovy právnické učebnice. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 310. ISBN 978-80-7179-082-2

vztahu k trestnému činu, který se skutečně uskutečňuje, docházet k využití osoby trestně neodpovědné pro omyl, jelikož tento druh omylu jeho zavinění ve vztahu k trestnému činu, který skutečně spáchal, nevylučuje. Osoba jednající v omylu tak bude trestně odpovědná za pokus kvalifikovaného obecného ohrožení podle § 272 odst. 1, 3 písm. a) TZ, a jednání osoby k založení požáru nabádající nebudeme posuzovat jako nepřímé pachatelství, ale jako návod.

Stejně tak pokud se bude pachatel mýlit ohledně skutkových okolností, které naplňují skutkovou podstatu mírnější, bude pachatel trestán za trestný čin naplňující tuto mírnější skutkovou podstatu. Svým omylem však nesměl naplnit skutkovou podstatu trestného činu, který je spáchán z nedbalosti.¹³⁷ Pro lepší představu si můžeme pomoci příkladem, který ve svém komentáři uvádí Šámal. Ten zmiňuje pachatele, který úmyslně usmrtil jiného z důvodu, že mylně předpokládal předchozí zavrženíhodné jednání tohoto poškozeného. S ohledem na jeho omyl bude potrestán jen za zvlášť závažný zločin zabití podle § 141 odst. 1 TZ, nikoli za přísněji trestnou vraždu podle § 140 odst. 1 TZ.¹³⁸

V takovém případě tak může nastat situace, kdy osoba A řekne osobě B, aby si někde počkala na bývalou partnerku osoby A, tuto napadla, a přitom ji zlámala ruce. Co však osoba B neví je skutečnost, že je tato žena těhotná, což nebude vzhledem k počáteční fázi těhotenství zřejmé ani přímo při tomto napadení. Osoba B tak bude jako odpovědná za těžké ublížení na zdraví a osoba A, která o těhotenství oběti věděla, bude jako nepřímý pachatel odpovědná za těžké ublížení na zdraví v kvalifikované skutkové podstatě.

Ke skutkovému omylu může docházet i ohledně okolností vylučujících protiprávnost. V těchto případech se uplatňují stejné zásady jako u výše uvedených skutkových omylů, jen se tyto situace posuzují obráceně. Důsledky negativního skutkového omylu jsou tak stejné, jako u pozitivního omylu o skutečnostech tvořící znaky skutkové podstaty trestného činu a pozitivní omyl o okolnostech vylučujících protiprávnost má stejný význam jako negativní omyl o skutečnostech zakládajících trestní odpovědnost.¹³⁹ Především se tento omyl bude vztahovat ke krajní nouzi nebo k nutné obraně, ale může se týkat i dalších okolností vylučujících protiprávnost.¹⁴⁰ Vzhledem ke komplikované shodě událostí, ke které by muselo v tomto

¹³⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. *Student (Leges)*. Praha: Leges, 2022, s. 258. ISBN 978-80-7502-576-0

¹³⁸ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2023, s. 405. ISBN 978-80-7400-893-1

¹³⁹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. *Student (Leges)*. Praha: Leges, 2022, s. 258. ISBN 978-80-7502-576-0

¹⁴⁰ ŠÁMAL, Pavel; GRŮVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 237. ISBN 978-80-7598-764-8

případě nastat, se nedomnívám, že by k těmto případům nepřímého pachatelství mohlo docházet příliš často, ale můžeme si zde zkusit uvést příklad situace pozitivního omylu o těchto skutečnostech, kdy by nepřímé pachatelství možné bylo. Představme si proto situaci, kdy se osoba A dozví, že má osoba B v blízké době narozeniny a že se pro něj jeho kamarád C snaží vymyslet narozeninové překvapení. Osoba A, na rozdíl od zmíněného kamaráda C, o osobě B ví, že dříve byla unesena a že od té doby u sebe nosí z důvodu strachu o svůj život zbraň. Osoba A doporučí osobě C, aby jako překvapení zinscenoval falešný únos, přičemž počítá s tím, že se osoba B již při pokusu o tento únos, uskutečňovaný ve skutečnosti jeho maskovaným kamarádem, zalekne a kamaráda C zraní. Nepřímý pachatel takto docílí zranění osoby C, kdy k tomuto užije osobu B, která se domnívala, že někoho zraňuje při okolnosti vylučující protiprávnost.

3.3.3. Právní omyl pozitivní a negativní

Podstata omylu právního spočívá v neznalosti nebo chybném výkladu právních norem, ať už trestních či těch mimotrestních, které jsou pro trestní právo relevantní.¹⁴¹ Při pozitivním právním omylu se pachatel mylně domnívá, že se svým jednáním dopouští trestného činu, i když jeho chování trestné není. V tomto případě hovoříme o putativním neboli zdánlivém deliktu a trestní odpovědnost pachatele v těchto situacích vůbec nevzniká. Beztrestnost takového pachatele je důsledkem zásady *nullum crimen sine lege*.¹⁴² K nepřímému pachatelství tak za těchto okolností docházet nebude. V případech negativního právního omylu už si však nepřímé pachatelství představit můžeme. V tomto druhu omylu se pachatel chybně domnívá, že jeho jednání není trestné a nedopouští se tedy trestného činu. Na rozdíl od právního omylu pozitivního je tento explicitně v zákoně zakotven, a to v § 19 odst. 1 TZ. Pokud se pachatel tohoto omylu nemohl vyvarovat, jedná se o právní omyl omluvitelný.¹⁴³ Nepřímý pachatel by ho pak mohl ke spáchání trestného činu skrz živý nástroj využít. Příkladem omluvitelného právního omylu může být situace, kdy pachatel spáchá trestný čin krátce poté, co nastoupil do nového zaměstnání.¹⁴⁴ V takovém případě si lze lehce představit zaměstnavatele, který takto přijme nového zaměstnance, který navíc bude z ciziny a s českým právem nemá žádné zkušenosti, a hned po jeho zaměstnání ho nechá vykonat nějakou činnost, o které ví, že naplňuje

¹⁴¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. Student (Leges). Praha: Leges, 2022, s. 260. ISBN 978-80-7502-576-0

¹⁴² KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Beckovy právnické učebnice. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 317. ISBN 978-80-7179-082-2.

¹⁴³ ŠÁMAL, Pavel; GŘIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 241. ISBN 978-80-7598-764-8

¹⁴⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. Student (Leges). Praha: Leges, 2022, s. 261. ISBN 978-80-7502-576-0

znaky skutkové podstaty trestného činu, ale odpovídat za něj nebude právě s ohledem na omluvitelný právní omyl.

3.4. Živý nástroj není trestně odpovědný pro okolnost vylučující protiprávnost

Jako nepřímé pachatelství bude posouzena i situace, kdy pachatel využije osobu, která bude jednat při okolnosti vylučující protiprávnost. V těchto situacích u jednajících osoby nevzniká trestní odpovědnost, protože činu, kterého se takto dopustila, zcela chybí znak protiprávnosti. Zákodárce s těmito okolnostmi počítá z důvodu, že v některých případech sice určitý čin splňuje téměř všechny zákonné znaky některého trestného činu, ale tento je učiněn za specifických okolností, kvůli kterým toto jednání není společensky škodlivé, ba dokonce může být naopak společností ku prospěchu. V trestním zákoníku nalezneme jejich úpravu mezi § 28 až 32 TZ. Jedná se o následující okolnosti vylučující protiprávnost:

- krajní nouze
- nutná obrana
- svolení poškozeného
- přípustné riziko
- oprávněné použití zbraně.

Tento výčet okolností vylučující protiprávnost není uzavřený, a kromě těchto okolností vylučujících protiprávnost teorie a praxe rozlišuje některé další takové instituty, které se souhrnně označují jako výkon práv a plnění povinností.¹⁴⁵ Rozšiřování tohoto zákonem stanoveného výčtu totiž není v rozporu se zásadou *nullum crimen sine lege*, poněvadž analogická aplikace těchto ustanovení na jiné důvody vyloučení protiprávnosti zužuje sféru trestní odpovědnosti.¹⁴⁶ Nejedná se tak o analogii k tíži pachatele, která by byla nepřípustná¹⁴⁷

3.4.1. Krajní nouze

Podle trestního zákoníku jedná v krajní nouzi ten, kdo svými činy odvrací nebezpečí, které přímo ohrožuje zájem chráněný tímto zákonem. Kromě této definice tu ale zákon stanoví další podmínky, které vylučují posouzení takového jednání jako krajní nouzi. Jednak je tu

¹⁴⁵ ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 244-246. ISBN 978-80-7598-764-8

¹⁴⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Beckovy právnické učebnice. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 426. ISBN 978-80-7179-082-2.

¹⁴⁷ ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 79. ISBN 978-80-7598-764-8

požadavek, aby nebylo možno za daných okolností odvrátit čin jiným způsobem, kdy hovoříme o tzv. požadavku subsidiarity. Dále způsobený následek nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, což znamená, že jednání osoby musí být přiměřené situaci. V této souvislosti hovoříme o požadavku proporcionality. Nakonec je pro beztrestnost osoby jednající v krajní nouzi požadováno, aby nebyla osobou, která má povinnost snášet nebezpečí, které jí hrozí.¹⁴⁸ Taková povinnost může vyplývat přímo ze zákona, případně z jeho navazujících právních předpisů, ze smlouvy nebo z převzetí povinnosti snášet nebezpečí.¹⁴⁹ Z tohoto popisu můžeme vyvodit, že je krajní nouze charakteristická tím, že se v ní střetávají dva zájmy chráněné trestním právem. Jeden z těchto zájmů je ohrožen a lze ho ochránit pouze poškozením zájmu druhého. Takto může jednat kdokoliv, nejen osoba jejíž zájmy jsou ohroženy.¹⁵⁰

Jako příklad takové krajní nouze, která bude nepřímým pachatelem využita ke spáchání trestného činu, si můžeme představit situaci, kdy osoba A osobě B po telefonu řekne, aby v klenotnictví ukradla zlatý řetízek, jinak zláme nohy její babičce, u které je osoba B na návštěvě.

O krajní nouzi ovšem nepůjde v případě, kdy nebezpečí existuje pouze v představě jednající osoby. V takovém případě hovoříme o zdánlivé či domnělé krajní nouzi, na kterou se uplatní ustanovení týkající se pozitivního skutkového omylu ohledně okolností vylučujících protiprávnost. Osoba jednající může být v takové situaci odpovědná za nevědomou nedbalost.¹⁵¹ V předešlém příkladu by k tomuto mohlo dojít za předpokladu, že si osoba B všimne, že je osoba A venku před výlohou klenotnictví, nikoliv u její babičky, o které ví, že se v ten moment nachází na druhé straně republiky. Jeho hrozby tak musí být liché. Pokud by se i přesto dopustil krádeže řetízku, tak vzhledem k těmto okolnostem vědět měl a mohl, že se může dopustit porušení nebo ohrožení zájmu chráněného zákonem.

Nepřímým pachatelem může být využito i jednání v krajní nouzi, které není důsledkem nebezpečí vyvolaném jinou osobou. Takto by mohl nepřímý pachatel využít například blížících

¹⁴⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. Student (Leges). Praha: Leges, 2022, s. 267. ISBN isbn978-80-7502-576-0

¹⁴⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2023, s. 653. ISBN 978-80-7400-893-1

¹⁵⁰ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. Student (Leges). Praha: Leges, 2022, s. 267. ISBN isbn978-80-7502-576-0

¹⁵¹ PELC, Vladimír. *Krajní nouze v trestním právu*. Teoretik. Praha: Leges, 2021, s. 207–208, s. 210. ISBN 978-80-7502-530-2

se záplav tak, že na konkrétní adresu záplavové oblasti pošle osobu A, která o hrozícím nebezpečí neví, přičemž se bude spoléhat na to, že tato ve snaze zachránit si život, se bude muset dopustit neoprávněného užití cizí věci tím, že sebere člun osoby B, která má tento člun na uvedené adrese zaparkovaný.

Odlišným případem, který je významný i z pohledu nepřímého pachatelství, a ve kterém bylo potřeba se důkladněji zabývat výše uvedenou podmínkou proporcionality, se v roce 1980 zabýval Nejvyšší soud Slovenské socialistické republiky.¹⁵² V tomto případě otec přiměl svoji zletilou dceru pod pohrůžkou zabití, aby společně se svými sourozenci zabila svoji babičku. Ta tak skutečně učinila a babičku usmrtila. Soud v tomto případě konstatoval, že pokud dcera jednala ze strachu pouze o svůj život, nedošlo ke splnění podmínky proporcionality a dcera není trestně neodpovědná, neboť nejednala v krajní nouzi. Způsobený následek byl stejně závažný jako ten, který hrozil. Jiná situace by nastala v případě, kdyby se dcera snažila zabitím svoji babičky zabránit následku, který by spočíval v tom, že by otec v případě jejího neuposlechnutí zabil i její sourozence. V takovém případě by podmínka proporcionality byla splněna a dcera by jednala v krajní nouzi.

Kratochvíl ve své učebnici ale nesouhlasí se závěrem, že by měl být otec v tomto případě odpovědný jen jako návodce k trestnému činu. Domnívá se totiž, že pouhé účastenství dostatečně nevyjadřuje skutečnou podstatu jeho jednání. Jako přesnější právní kvalifikace se mu tak v tomto případě jeví nepřímé pachatelství vraždy.¹⁵³ Tento jeho postoj může souviset i s jeho dalším názorem, který uvedl ve svém článku z roku 1984. Dle toho je jeden z důležitých znaků, dle kterého můžeme identifikovat nepřímé pachatelství skutečnost, že nepřímý pachatel při zneužívání jiné osoby uplatňuje svoji dominanci, a díky ní je ve svém snažení nezávislý na tom, jestli s ním je živý nástroj nejedná zcela ve shodě.¹⁵⁴

V předkládané věci mám za to, že by nepřímé pachatelství nemělo být možné, jelikož formálně nebyly splněny podmínky krajní nouze, a tak nedošlo k trestní neodpovědnosti dcery z důvodu okolnosti vylučující protiprávnost. Jednání otce by tedy mělo být posouzeno jako vydírání v kvalifikované skutkové podstatě spočívající ve způsobení smrti a jako návod k trestnému činu

¹⁵² Usnesení Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 10. 12. 1980, sp. zn. 3 Tz 72/80

¹⁵³ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Beckovy právnické učebnice. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 244. ISBN 978-80-7179-082-2.

¹⁵⁴ Kratochvíl, V.: Akcesorita účastenství, vývojová stadia trestného činu a nepřímé pachatelství. *Socialistické súdnictvo*. 1984, č. 6. str. 38

vraždy. Ostatně stejný názor ve svém článku vyjadřuje i Kmec.¹⁵⁵ Na druhou stranu se ovšem domnívám, že by v tomto případě bylo na místě znalecké zkoumání zjišťující, zda u dcery nedošlo vzhledem líčené extrémní situaci, k takovému hnutí mysli, které ji učinilo nepřičetnou. Ačkoliv si jako laik ohledně otázek psychologie a psychiatrie netroufám odhadovat výsledek takového zkoumání, tak si nemyslím, že by tato možnost měla být bez dalšího odmítnuta. V případě zjištěné nepřičetnosti by pak samozřejmě o nepřímé pachatelství ze strany otce jít mohlo.

Jelikož je otázka proporcionality stěžejní ohledně posouzení, zda ke krajní nouzi došlo či nikoliv, dovolím si zde ještě krátké zamyšlení nad touto problematikou. O uplatnění nepřímého pachatelství bychom se ve výše uvedeném případě mohli bavit rovněž v případě, že bychom připustili diskusi de lege ferenda ohledně úpravy zásady proporcionality, kdy tyto názorové proudy připouští i Kmec.¹⁵⁶ Kromě jím uvedeným příkladem, dle kterého někteří autoři zvažují vytvoření určitého mezistupně mezi krajní nouzí a nutnou obranou, který by tyto situace postihoval, si dovoluji navrhnout možnost odlišného výkladu této zásady. Navrhuji, abychom u požadavku proporcionality rovněž vzali částečně v potaz subjektivní stránku osoby jednající v krajní nouzi, a to pouze v jednom konkrétním případě. Poškození jejího právem chráněného zájmu, které této osobě hrozí, bychom posuzovali z jejího pohledu. V případě dvou shodných právem chráněných zájmů, bude z jejího pohledu vždy závažnější ten, který se týká jí, a tudíž bude požadavek proporcionality splněn. Kdyby tak měla osoba B zabránit svému zabití osobou A tím, že zabije osobu C, k zachování proporcionality by tu došlo. Odlišnost od nutné obrany bych tu spatřoval v tom, že trvajícím útok primárně směřuje proti osobě C, a ne proti osobě B. Uvědomuji si tu ovšem, že by v takovém případě pak mohlo být požadováno, aby se závažnost právem chráněného zájmu posuzovala subjektivně vždy, z čehož by plynulo, že by byl pak požadavek proporcionality nepoužitelný, neboť osoby mohou mít ohledně závažnosti právem chráněných zájmů značně rozdílné představy. Tuto myšlenkovou konstrukci tu nabízím jen jako teoretickou možnost, sám si jsem totiž vědom limitů takového přístupu, neboť by byl tento postup v rozporu s principem morálky, dle kterého je přesouvání újmy na životě, na zdraví či majetkové škody na druhého nepřípustné.¹⁵⁷ Každopádně pokud budeme vycházet ze současného pojetí této zásady, nemělo by být předložené jednání dcery posouzeno jako jednání v krajní nouzi.

¹⁵⁵ KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. Praha: Orac, 2003, (12), s. 20-22. ISSN 1211-2860

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 20.

¹⁵⁷ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2023, s. 655. ISBN 978-80-7400-893-1

3.4.2. Nutná obrana

Dalším významným případem okolnosti vylučující protiprávnost je nutná obrana, která je speciálním případem krajní nouze. Oproti krajní nouzi její privilegovanost spočívá v tom, že u ní nepřipadá v úvahu povinnost osoby napadené útok snášet, nepožaduje se dodržení požadavku subsidiarity při obranném jednání, a je povolené způsobit útočnickovi větší újmu, než která útokem hrozila. Jelikož totiž útočník svým jednáním sám zapříčinil to, že se proti němu musí jiná osoba bránit, není nutné na něj brát při obraně takové ohledy.¹⁵⁸ Nutnou obranu máme v zákoně definovanou v § 29 odst. 1 TZ. Dle tohoto ustanovení nutnou obranou rozumíme čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný trestním zákonem. Splnění těchto podmínek vylučuje trestnost takového jednání. O nutnou obranu však nepůjde v případech, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.¹⁵⁹

Zdrojem nebezpečí v tomto případě bude fyzická osoba, nebudou jí jiné skutečnosti jako v případě krajní nouze. U té totiž přicházejí v úvahu i různé přírodní síly nebo fyziologické procesy, které mohou být pramenem nebezpečí. Na rozdíl od krajní nouze musí být nutná obrana zaměřena přímo proti útočnickovi, který nebezpečí vyvolal.¹⁶⁰ Jako nutnou obranu ale posoudíme i situace, kdy byla osoba napadena více útočnickými, přičemž obrana je zaměřena proti kterémukoliv z nich.¹⁶¹ Požadavek útočící osoby ovšem nevylučuje využití nutné obrany proti zvířeti, které bylo pachatelem k útoku využito jako jakýkoliv jiný nástroj.¹⁶²

Uveďme si tedy příklad nutné obrany využití nepřímým pachatelem. Představme si osobu A, která má spory s osobou B a zároveň zná osobu C, o které ví, že se ráda milostně zaplétá se zadanými ženami. O osobě C zároveň ví, že je silnější než osoba B, a také že u sebe všude nosí zbraň. Osoba A tak doporučí osobě C jako další objekt jejího zájmu manželku osoby B, kdy následně zajistí, aby se osoba B dostala domů tak, aby tuto nepříjemnou situaci odhalila. Pokud by pak osoba B napadla osobu C, s čímž osoba A počítá, bude tu při splnění dalších podmínek nutné obrany, jednání osoby C posouzeno jako nutná obrana. Ačkoliv se jedná o příklad značně komplikovaný, a dle mého názoru rovněž v praxi velmi těžko prokazatelný, jde o teoretickou

¹⁵⁸ ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 254 ISBN 978-80-7598-764-8

¹⁵⁹ viz § 29 odst. 1 TZ

¹⁶⁰ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Beckovy právnické učebnice. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 453 ISBN 978-80-7179-082-2

¹⁶¹ viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 6. 1956, sp. zn. 2 Tz 109/56.

¹⁶² JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. Student (Leges). Praha: Leges, 2022, s. 257 ISBN 978-80-7502-576-0

konstrukci, na kterou může dopadat úprava nepřímého pachatelství za využití trestní neodpovědnosti osoby jednající v nutné obraně.

Ne každý by však s takovou právní kvalifikací souhlasil. Například Šámal ve svém komentáři uvádí, že pro posouzení případu jako nepřímého pachatelství by nemělo postačovat, pokud se osoba v pozadí pokouší o uvádění svých představ v život jen tím, že vytvoří jistou provokační situaci, aniž by potom měla vliv na další dění, které už poté sama plně ovládá osoba jednající pod vlivem takové provokace.¹⁶³

Pokud ovšem nastane situace, kdy hrozící útok existuje pouze v hlavě osoby domněle napadené, a půjde tak jen o útok zdánlivý, situace se posoudí stejně jako v případě zdánlivé krajní nouze. Pokud při takovém jednání měla a mohla osoba vědět, že útok není skutečný, bude odpovědná za nevědomou nedbalost.

Pro nepřímé pachatelství v souvislosti s nutnou obranou je dále relevantní názor Kuchty, dle kterého může být jako útočník klasifikován i ten, kdo se podílel na přípravě takového útoku, kdo je spolupachatelem takového útoku, nebo kdo při tomto útoku vystupuje jako nepřímý pachatel. V těchto případech jde totiž o analogické rozšiřování nutné obrany, které je ve prospěch osoby jednající v nutné obraně. Jednat v nutné obraně by tak dle něj mělo být možné i proti nepřímému pachateli.¹⁶⁴

3.4.3. Svolení poškozeného

Následující typizovanou okolností vylučující protiprávnost je svolení poškozeného. Hlavní podstata trestního práva je ochrana vybraných zájmů osob fyzických, právnických i zájmů celé společnosti, ne však vždy všech najednou. V některých situacích tak trestní právo chrání výhradně zájmy, o kterých si mohou osoby sami rozhodnout, jestli chtějí, aby ohledně nich byly v konkrétních situacích chráněny. Na tomto principu tak stojí koncept svolení poškozeného, který vylučuje trestnost jednání, kterého se dopustila osoba na základě svolení takové osoby, jejíž zájmy, o nichž tato osoba může bez omezení oprávněně rozhodovat, jsou činem dotčeny.¹⁶⁵ Narozdíl od okolností předešlých se tak nejedná o institut objektivně společensky prospěšný. Pokud ovšem za takovou prospěšnost nepovažujeme existenci prostoru, ve kterém je

¹⁶³ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2023, s. 524. ISBN 978-80-7400-893-1

¹⁶⁴ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 83 ISBN 80-210-2198-5

¹⁶⁵ § 30 odst. 1 TZ

respektován souhlas osoby, do jejíchž právem chráněných zájmů je určitým jednáním zasahováno. Prospěšný je tento institut právě pro osoby, mezi kterými se toto svolení uplatňuje.

Jednoduše a výstižně podstatu tohoto institutu vystihuje zásada římského práva „*volenti non fit iniuria*“, která znamená, že „*tomu, kdo souhlasí, neděje se křivda*“.¹⁶⁶

Ne každý souhlas však bude právně relevantní natolik, aby vylučoval protiprávnost jednajícího na základě souhlasu. Zákon stanoví, že takový souhlas musí být dobrovolný, určitý, vážný a srozumitelný. K tomu musí být dán nejpozději současně s jednáním osoby páchající čin jinak trestný, ale to s výjimkou případů, u kterých mohl pachatel důvodně předpokládat, že druhá osoba by tento souhlas vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům udělila stejně.¹⁶⁷ Jak již bylo uvedeno výše, svolení je možné dát jen ohledně některých zájmů chráněných trestním právem. Typickým případem takových trestných činů, u kterých toto možné je, jsou trestné činy majetkové. Nicméně i zde můžeme nalézt výjimky, u kterých ochrana poskytovaná trestním právem přesahuje zájmy jednotlivce. Takovým příkladem může být trestný čin lichvy nebo zneužívání vlastnictví.¹⁶⁸

Naopak souhlas obvykle nebude možné udělit k trestným činům proti životu a zdraví. Výjimkou bude v tomto případě představovat souhlas k lékařskému zákroku, který je vykonávám v souladu s lékařským poznáním.¹⁶⁹

Pokud nastane situace, kdy se někdo mylně domnívá, že svolení poškozeného splňuje všechny podmínky zakládající beztrestnost, posoudí se jeho jednání podle zásad o omylu skutkovém.¹⁷⁰ Ze své podstaty je velmi obtížné představit si příklad nepřímého pachatelství za využití trestní neodpovědnosti způsobené svolením poškozeného. V těchto situacích totiž osoba poskytující souhlas jedná dobrovolně, a těžko tak může být zneužívána pachatelem. Osobně se domnívám, že k takovýmto případům proto v praxi docházet nemůže.

3.4.4. Přípustné riziko

Úprava přípustného rizika je zásadní především pro technologický a vědecký pokrok společnosti, se kterým je z principu spojena určitá míra rizika. Právo v tomto případě reflektuje

¹⁶⁶ GRIVNA, Tomáš. In: ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2023, s. 690. ISBN 978-80-7400-893-1

¹⁶⁷ § 30 odst. 2 TZ

¹⁶⁸ ŠČERBA, Filip, FRYŠTÁK, Marek. In ŠČERBA, Filip. *Trestní zákoník: komentář*. Beckova edice komentované zákony. [Praha]: C.H. Beck, [2020], s. 518. ISBN 978-80-7400-807-8

¹⁶⁹ § 30 odst. 3 TZ

¹⁷⁰ ŠČERBA, Filip, FRYŠTÁK, Marek. In ŠČERBA, Filip. *Trestní zákoník: komentář*. Beckova edice komentované zákony. [Praha]: C.H. Beck, [2020], s. 522. ISBN 978-80-7400-807-8

skutečnost, že se lidé v těchto případech věnují problémům, které před nimi mnohdy ani nikdo jiný neřešil a není tak realistické po nich požadovat, aby dosahovali průlomových výsledků bez toho, aniž by podstupovali alespoň nějakou míru rizika. Přípustné riziko se však nemusí týkat jen těchto oborů, ale i jakékoliv jiné společensky prospěšné aktivity, například sportu. Zákonem použitým pojmem „riziko“ rozumíme určitý stav nejistoty ohledně dosažení kýženého výsledku, přičemž tu existuje možnost vzniku negativních důsledků. Z hlediska trestního práva pak můžou tyto důsledky znamenat porušení nebo ohrožení zájmů chráněných zákonem, což by tak mohlo vést k trestní odpovědnosti. Zákonodárce proto stanoví podmínky, při jejichž dodržení je protiprávnost vyloučena. Ačkoliv se konkrétní rizika mohou v závislosti na oboru činnosti lišit, dají se nalézt určité obecné podmínky pro jejich hodnocení.¹⁷¹

Podmínky takového přípustného rizika nalezneme v § 31 TZ, který je specifikuje ve svém prvním odstavci, zatímco v odstavci následujícím stanoví některá omezení, v důsledku jejichž porušení o přípustné riziko nepůjde. Bartošíková ve svém článku v této souvislosti hovoří o tzv. pozitivních a negativních podmínkách přípustného rizika.¹⁷²

Teoreticky by bylo možné, aby nepřímý pachatel využil osobu jednající v řečené okolnosti, která vylučuje její protiprávnost. Představme si výzkumnou laboratoř A, jejíž vedoucí pracovník se dozví, že v laboratoři B došlo k tragické události. Při experimentování s nebezpečným biologickým materiálem, které se původně jevilo jako perspektivní a relativně bezpečné, došlo k vážným zdravotním problémům testované osoby, v důsledku čehož tato osoba zemřela. Tento vedoucí pracovník jako jediný z vědecké komunity přijde na to, že tento následek byl zapříčiněn částí postupu, kterou využívají i jeho podřízení. Svě zjištění jim ovšem zamlčí, protože testovaná osoba v laboratoři A je jeho dávný nepřítel a on chce využít této příležitosti, aby se jí zbavil. Vedoucí pracovník by měl být odpovědný za trestný čin vraždy podle § 140 TZ spáchaný ve formě nepřímého pachatelství, zatímco zaměstnanci laboratoře budou beztrestní, jelikož jednali v rámci přípustného rizika.

Obecně se dá říct, že v příkladech, nad kterými bychom se v souvislosti s přípustným rizikem ve vztahu k nepřímému pachatelství zamýšleli, by šlo o situace, kdy nepřímý pachatel zatají nějakou skutečnost, o které osoby, jednající v přípustném riziku, nevědí. Proto bude pro přesné

¹⁷¹ GŘIVNA, Tomáš. In: ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2023, s. 700. ISBN 978-80-7400-893-1

¹⁷² BARTOŠÍKOVÁ, Radka. Přípustné riziko, aneb na co vše je potřeba brát v praxi zřetel. *Trestněprávní revue*, 2020, č. 2, s. 83

posouzení potřeba zkoumat, zda se v konkrétních případech nebude jednat o vyloučení trestní odpovědnosti z důvodu omylu.

3.4.5. Oprávněné použití zbraně

Dle § 32 TZ trestný čin nespáchá ten, kdo použije zbraň v mezích stanovených jiným právním předpisem.¹⁷³ Zvláštní zákony tak v těchto případech umožňují vybranému okruhu osob používat zbraň, a to za předem stanovených podmínek upravených v těchto zákonech. Tato úprava tak bude dopadat typicky na policisty, vojáky a podobné profese.

Zákony, které tyto podmínky stanoví jsou například zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky, zákon 17/2012 Sb., o Celní správě, zákon č. 273/2008 S., o Policii České republiky, zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii a řada dalších.¹⁷⁴

Zákonné úpravy pravidel pro použití zbraně se liší v závislosti na tom, jaké je poslání osob, kterým zákon toto oprávnění umožňuje. Nejednotný je rovněž i přístup k samotnému pojmu zbraň. Různé zákony si ho upravují pro svou potřebu a nechápou tedy tento pojem stejně. Například podle zákona o Policii Českém republiky se zbraní rozumí zbraň střelná včetně střeliva a doplňků zbraně, výbušnina, speciální výbušný předmět, průlomový pyrotechnický prostředek a speciální náloživo¹⁷⁵ Naproti tomu v zákoně o Celní správě České republiky se zbraní rozumí cokoliv, čím je možno učinit útok proti tělu důraznějším.¹⁷⁶

Ve vztahu ke krajní nouzi nebo nutné obraně se některé tyto speciální zákony dovolávají jejich obecné úpravy a jiné zase stanovují speciální podmínky pro použití zbraní v obdobných situacích.¹⁷⁷ Tím však není dotčeno právo těchto osob jednat v krajní nouzi nebo nutné obraně podle obecných zásad v případech, kdy jednájí mimo výkon své služby. Pokud bude tedy někdo chtít takovou osobu zneužít k trestné činnosti jako nepřímý pachatel, může v rámci trestní neodpovědnosti způsobené okolností vylučující protiprávnost využít jak krajní nouzi a nutnou obranu, tak i oprávněné použití zbraně.

¹⁷³ § 32 TZ

¹⁷⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. Glosátor. [2009] -. Praha: Leges, [2009] -. s. 68. ISBN 978-80-7502-637-8

¹⁷⁵ § 38 odst. 5 TZ

¹⁷⁶ § 33 odst. 2 TZ

¹⁷⁷ ŠÁMAL, Pavel; GRIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 271. ISBN 978-80-7598-764-8.

Ke spáchání některého z trestných činů proti životu a zdraví by mohlo jít v následujícím případě. Osoba A bude osobu B po telefonu nabádat k velmi nebezpečné jízdě po centru města. Osoby B si za nějakou dobu všimnou hlídky Policie ČR, začnou osobu B pronásledovat a vyzývat k zastavení vozidla. Osoba A však bude osobu B přesvědčovat, aby nezastavovala, jelikož policie nemá právo v těchto situacích používat zbraň a bude proto lepší, když policii ujede a vyhne se postihu. Ohledně této skutečnosti ale osoba A vědomě lže a spoléhá na to, že policie po osobě B začne střílet a zraní ji. V úvahu bude v této situaci připadat posouzení jednání osoby A jako nepřímé pachatelství k trestnému činu ublížení na zdraví podle § 146 TZ nebo trestnému činu těžkého ublížení na zdraví podle § 145 TZ. Úmysl pachatele by ale jistě mohl směřovat i k tomu, že policie osobu B usmrtí, poté by se jednalo o nepřímé pachatelství k trestnému činu vraždy podle § 140 TZ.

3.4.6. Výkon práv a plnění povinností

Zatímco dosud uvedené okolnosti vylučující protiprávnost jsou trestním zákoníkem výslovně uvedeny, následující okolnosti vylučující protiprávnost jsou dovozovány jen teorií a praxí. Souhrnně můžeme tyto okolnosti označovat jako výkon práv a plnění povinností. Obecně se o nich dá říct, že jejich podstata spočívá v tom, že pokud zákon nebo rozhodnutí vydané kompetentním orgánem na základě zákona umožňuje realizovat určité právo nebo stanovuje určitou povinnost, je jednání podle takového rozhodnutí jednáním po právu a nemůže tedy zakládat trestní odpovědnost. Toto ovšem pouze za předpokladu, že jsou splněny podmínky a požadavky, které zákon nebo rozhodnutí pro výkon tohoto práva nebo povinnosti určí.¹⁷⁸

Jako příklad výkonu práv můžeme uvést realizaci výchovných opatření v rámci rodičovských práv. Tento příklad uvádím záměrně, abych na něm demonstroval jeden specifický problém s ním spojený. Zatímco u ostatních okolností vylučujících protiprávnost je pro beztrestnost osoby této okolnosti využívající požadováno, aby dodržela podmínky, které zákon pro toto jednání stanoví, u výkonu práva na uplatňování výchovných opatření jsou tyto podmínky upraveny značně obecně. Zákon v těchto případech nechává posuzování toho, co je ještě vhodným a přiměřeným výchovným opatřením, na úvaze samotných rodičů a hranice mezi výchovou a týráním tak může být různými rodiči vnímána značně odlišně.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Tamtéž. s. 271

¹⁷⁹ KUČTA Josef. K některým problémům svolení poškozeného a výkonu výchovných opatření jako okolnosti vylučující protiprávnost. In GRIVNA, Tomáš. (ed.): *Pocta Pavlu Šámalovi k 65. narozeninám: čtvrtstoletí hledání spravedlnosti na Nejvyšším soudě ČR*. Beckova edice právo. V Praze: C.H. Beck, 2018, s. 152-153. ISBN 978-80-7400-709-5

Pokud by tedy například nastala situace, kdy by nevlastní otec dítěte využil sílu své přesvědčivé povahy a přiměl svou partnerku, aby toto dítě fyzicky trestala, bude dle mého názoru značně komplikované zjišťovat, zda matka jednala v okolnosti vylučující protiprávnost a otec se tak dopustil trestného činu nepřímého pachatelství, nebo jestli matka vybočila z podmínek výkonu rodičovských práv a bude tak za své jednání trestně odpovědná. V druhém případě by pak mohl být nevlastní otec postihován jako návodce.

K výkonu práva má blízko rovněž výkon povolání a jiných dovolených aktivit. Právní řád u těchto činností zaznamenává jejich užitečnost, a proto vylučuje jejich trestání v případech, které by jinak naplňovaly některé skutkové podstaty ze zvláštní části trestního zákoníku. Například některým pracovním oborům může být umožněno za splnění specifických podmínek určité nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy, zatímco u běžné osoby už by takové jednání bylo posuzováno jako trestný čin. Při výkonu určitých povolání bude rovněž docházet k plnění povinností, které vyplývají přímo ze zákona, případně z rozhodnutí oprávněného subjektu, kterým bude typicky soud, nebo jiný orgán státní správy. Například Jelínek k tomu uvádí příklad exekutora, který nebude odpovědný za trestný čin porušování domovní svobody podle § 178 TZ, pokud na základě usnesení soudu o nařízení výkonu rozhodnutí vnikne do bytu dlužníka, aby vytvořil zápis jeho majetku.¹⁸⁰

Domnívám se, že pokud by v takovýchto případech někdo chtěl zneužít trestní neodpovědnosti živého nástroje pro plnění povinnosti, bude se ve skutečnosti ve většině případů jednat o nepřímé pachatelství za užití skutkového omylu na straně takto využívaných osob. Nepřímý pachatel tak bude k vytvoření tohoto omylu využívat například falešné rozhodnutí soudu nebo jiného státního orgánu, případně může využívat omylu o konkrétních skutečnostech, kterými se takové rozhodnutí zabývá. Například využije exekutora, který se mylí v adrese domu, ve kterém má exekuci vykonat. Pokud by totiž chtěl nepřímý pachatel skutečně využít okolnost vylučující protiprávnost spočívající v plnění povinnosti, musel by zmanipulovat celé trestní, případně správní řízení, aby nebylo zapotřebí využití omylu jednajících osob, ale aby tyto osoby jednali čistě na základě po právu vytvořených rozhodnutí a proti osobám, proti kterým tato rozhodnutí míří. Takový scénář je však nepravděpodobný. Na druhou stranu je tu ale potřeba uvést, že k něčemu takovému už v praxi došlo. Nejvyšší soud ČR řešil v roce 1999 případ vykonstruovaného procesu z roku 1951, ve kterém soudce, ačkoliv věděl o nevině

¹⁸⁰ JELÍNEK, Jiri. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. *Student (Leges)*. Praha: Leges, 2022, s. 273. ISBN 978-80-7502-576-0

obžalovaných, přesto tyto odsoudil k trestu smrti. Nejvyšší soud ve svém rozsudku vyslovil, že výsledek řečeného zmanipulovaného procesu nenaplňoval ani minimální požadavek, který je na rozsudky trestního řízení nutné klást, aby se dalo hovořit o rozhodování spravedlivém, a to sice že: [...] „odsuzující rozsudek je odplatou za skutečně spáchaný zločin odsuzované osoby.“ Soudce poté označil za nepřímého pachatele, který úmyslně vynesl nespravedlivý rozsudek směřující k fyzické likvidaci odsouzené osoby. Živým nástrojem byl v tomto případě vykonavatel trestu smrti, který jednal na základě pravomocného a vykonatelného rozsudku.¹⁸¹

Mezi další dovolené činnosti, které mohou být okolností vylučující protiprávnost patří sportovní aktivity. Ačkoliv mám tyto ve své práci zařazeny pod kategorii výkonu práva tak, jak to odpovídá některým učebnicím trestního práva,¹⁸² připadá v úvahu zařazení takových činností vzhledem k jejich podstatě i do jiných kategorií. Beztrestnost sportovních aktivit je někdy označována jako důsledek svolení poškozeného, který tento sport dobrovolně vykonává společně s dalšími osobami, přičemž ví, že tyto ho mohou zranit. Pod institut svolení poškozeného zařazuje sportovní činnost třeba Králík, které ve svém článku v této souvislosti zmiňuje především anglickou judikaturu, dle které pokud byl spáchaný čin v souladu s pravidly sportu, která poškozená osoba znala, je toto jasným důkazem toho, že k takovému možnému riziku svolila.¹⁸³

V některých sportovních odvětvích rovněž můžeme vzhledem k jejich povaze mluvit o určitém celospolečenském zájmu, a tedy o jejich zařazení pod kategorii přípustného rizika. Zejména půjde o sportovní aktivity, kde je primárním cílem pokořování dosavadních rekordů předešlých sportovců. V závodních disciplínách se bude přípustnost takového rizika rovněž odvíjet od společenského zájmu na technologickém rozvoji.

V souvislosti se sportovním rizikem nabízím jeden dle mého názoru velmi nepravděpodobný, ale teoreticky možný případ nepřímého pachatelství. Představme si osobu A, která trénuje bojové sporty. Tento trenér začne nově trénovat svěřence B potom, co ve zlém ukončil spolupráci se svěřencem C. O tomto svém bývalém svěřenci trenér A jako jediná osoba ví, že trpí chronickým zraněním v určité části těla. Postupem času zjistí, že jeho nový svěřenec B je velmi talentovaný ve sportovních útocích na tu část těla, která je pro svěřence C zdravotně

¹⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 12. 1999, sp. zn. 7 Tz 179/99

¹⁸² např. ŠÁMAL, Pavel; GŘIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 272. ISBN 978-80-7598-764-8.

¹⁸³ KRÁLÍK, Michal. Legislativní a judikatorní východiska trestněprávní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy (úvod do problematiky). *Trestněprávní revue*, 2006, č. 8, s. 233

problematická. Začne tedy svého svěřence B dále v těchto útocích zdokonalovat, nabádat ho, aby tyto techniky využíval co nejvíce, a zároveň se přes své kontakty ve sportovní organizaci bude pokoušet, aby na sebe tito dva svěřenci na turnajích naráželi co nejčastěji. Jinými slovy trenér A dělá vše proto, aby svěřenci C způsobil zranění, které v tomto sportu není běžné, ale nastane v kombinaci útoků svěřence B, a chronických problémů, kterými sportovec C trpěl už dříve. V tomto případě by tak bylo možné považovat svěřence B jako živý nástroj v rukách trenéra A.

Posledním netypizovanou okolností vylučující protiprávnost, kterou bych chtěl zmínit je závazný rozkaz. Protiprávně totiž nebude jednat ten, kdo takový rozkaz plní. Výjimkou však bude plnění rozkazu „zjevně zločinného“, který nebude závazný a odpovídat za něj bude jak ten, kdo rozkaz vydal, tak ten, kdo jej vykonal.¹⁸⁴

V souvislosti s nepřímým pachatelstvím v těchto případech ale musíme mít na paměti existenci nepřímého pachatelství přímého, u kterého sice rovněž jde o zneužití trestně neodpovědné osoby nepřímým pachatel, ale toto jednání je zvláštní částí trestního zákoníku posuzováno jako trestný čin ve formě přímého pachatelství. V těchto případech se proto nebude postupovat podle obecné úpravy nepřímého pachatelství, ale podle příslušného ustanovení zvláštní části trestního zákoníku. Jako příklad si v tomto případě můžeme uvést generála, který k trestnému činu využije svého podřízeného, a tím se dopustí trestného činu porušení služební povinnosti vojáka podle § 393 odst. 2 alinea druhá TZ.¹⁸⁵

3.5. Osoba sama nejednající

Možnost využít živý nástroj, který vůbec nejedná, vychází ze skutečnosti, že není v lidských silách vzdorovat všem myslitelným vnějším vlivům ne své tělo tak, aby nedošlo k pohybům těla, které nejsou projevem vůle této osoby navenek. Takto když jedna osoba strčí druhou do výlohy obchodu, nebo když někdo povede ruku toho druhého, aby touto rukou někoho bodl, není myslitelné osobu takto využitou za toto jednání trestat.

Tento případ nepřímého pachatelství, ačkoliv známý z učebnic vydaných již za starší právní úpravy, však vyvolává určité pochybnosti o jeho srovnatelnosti s ostatními případy. V tomto případě totiž pachatel nepoužívá živý nástroj, který by jednal podle jeho pokynů, ale využívá

¹⁸⁴ ŠÁMAL, Pavel; GŘIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 273-274 ISBN isbn978-80-7598-764-8.

¹⁸⁵KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Beckovy právnické učebnice. V Praze: C.H. Beck, 2012, 244-245 ISBN 978-80-7179-082-2.

tělo jiné osoby jako neživý objekt. Pro označení těchto případů se užívá termín *vis absoluta*.¹⁸⁶ Sám bych toto přirovnal k situaci, kdy pachatel hodí na výlohu osobu již mrtvou. Jeho jednání je v takovém případě v podstatě stejné, jako kdyby takhle využil tělo živého člověka. Vzhledem k tomuto by bylo dle některých názorů vhodnější mluvit o pachatelství přímém. Takovýto názor zastává například Dolenský.¹⁸⁷

Zákonodárce se však přiklonil k názoru, že se o nepřímé pachatelství jedná a tento případ tak do § 22 TZ zahrnul.¹⁸⁸

3.6. Osoba nejednající zaviněně nebo jednající v méně závažné formě zavinění

Nepřímý pachatel může rovněž ke svým zločinným úmyslům využít osobu, u které počítá s tím, že tato bude jednat nezaviněně, nebo ve formě vědomé nebo nevědomé nedbalosti. Pro obě tyto formy zavinění platí, že živý nástroj sám o sobě škodlivý následek způsobit nechce, a ani není srozuměn s tím, že může tento následek způsobit.

Pro lepší ilustraci takové situace nabízím následující příklad. Představme si osobu A, která ví, že její soused B vyrábí alkohol pochybné kvality. Jelikož se osoba A sama ve výrobě lihovin vyzná, je zároveň přesvědčena, že takovýto alkohol může po požití způsobit těžkou újmu na zdraví. Kontaktuje tedy osobu C, které chce těžkou újmu na zdraví způsobit, a pošle ji koupit si její oblíbený druh alkoholu právě od souseda B. Pokud pak skutečně nastane jím předvídaný následek, dopustí se osoba A nepřímého pachatelství trestného činu těžkého ublížení na zdraví podle § 145 odst. 1 TZ. Osoba B bude trestně odpovědná pro trestný čin ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty z nedbalosti dle § 157 odst. 2 písm. c) TZ.

3.7. Osoba nejednající ve zvláštním úmyslu či pohnutky předpokládané zákonem

Posledním případem, který zákonné ustanovení týkající se nepřímé pachatelství zmiňuje, je využití živého nástroje, který sice sám jedná, ale ne ve zvláštním úmyslu nebo pohnutce, která je předpokládána zákonem. Existence této kategorie je postavena na tom, že některé skutkové podstaty trestných činů ve zvláštní části trestního zákoníku obsahují speciální subjektivní znaky. Těmito znaky budou určité vnitřní pohnutky nebo záměry pachatele, které přesněji vymezují závažnost a společenskou škodlivost jednání pachatele. Za využití ustanovení o

¹⁸⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. *Student (Leges)*. Praha: Leges, 2022, s. 316 ISBN 978-80-7502-576-0

¹⁸⁷ DOLENSKÝ, Adolf. *Příručka ke studiu trestního práva: Obecná část: trestní zákon a trestný čin*. Praha: Policejní akademie České republiky, 1998, s. 63. ISBN 80-859-8118-1

¹⁸⁸ § 22. odst. 2 TZ

nepřímém pachatelství tak budeme schopni lépe posoudit jednání nepřímého pachatele, který se dopustí jednání společensky nebezpečnějšího než živý nástroj, a to právě s ohledem na specifickou pohnutku, která jeho jednání činí z hlediska trestního práva závažnějším.

K této problematice uvádí ve vztahu k ekonomické kriminalitě zajímavý příklad Šámal. V tomto případě osoba A navede osobu B, aby jí ke sběratelským účelům vyrobila padělané peníze. Osoba A má však v úmyslu užít je jako pravé, o čemž však navedená osoba neví.¹⁸⁹ Osoba A tak bude trestná pro padělání a pozměnění peněz podle § 233 odst. 2 TZ, zatímco osoba B jako výrobce padělaných peněz jen pro trestný čin padělání a pozměnění peněz podle § 233 odst. 1 TZ.

Osobně se domnívám, že v případech souvisejících se zvláštními pohnutkami předpokládanými zákonem může dojít k nepřímému pachatelství, které bude spočívat v méně závažném trestném činu, než kterého se dopustí živý nástroj, u kterého však půjde samozřejmě jen o čin jinak trestný. Pro uvedení takové situace si pomohu příkladem subjektivního znaku, který ve své učebnici uvádí Jelínek.¹⁹⁰ Ten jako další fakultativní znak subjektivní stránky trestného činu uvádí stav rozrušení způsobený porodem, který je navázán na trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou.¹⁹¹ Dle mého názoru by mohla nastat situace, kdy žena v tomto rozrušení po porodu řekne svému duševní poruchou stíženému, tedy nepřičetnému, partnerovi, aby dítě zabil. Ten tak učiní a jeho jednání bude naplňovat objektivní znaky závažnějšího trestného činu, než kterého se dopustila matka, jejíž objektivní stránka skutkové podstaty trestného činu není tak společensky nebezpečná, a to s ohledem na její psychický stav vyvolaný porodem. V tomto případě bude partnerovo jednání naplňovat znaky objektivní stránky trestného činu vraždy dle § 140 odst. 3 písm. c) TZ, ač za něj nebude trestně odpovědný, zatímco matka se dopustila trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou podle § 142 TZ.

¹⁸⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice*. Beckova edice právo a hospodářství. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 66 ISBN 80-7179-493-7

¹⁹⁰ JELÍNEK, Jirí. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. Student (Leges). Praha: Leges, 2022, s. 255 ISBN 978-80-7502-576-0

¹⁹¹ viz § 142 TZ

Závěr

Na tomto místě bych se rád ohlédl za svou diplomovou prací a posoudil její výstupy. Cílem diplomové práce bylo uchopit institut nepřímého pachatelství, nastínit jeho historický vývoj a popsat jeho současnou právní úpravu, a tuto rovněž kriticky zhodnotit. Prezentované poznatky poté měly sloužit jako odrazový můstek k zamyšlení se nad tímto institutem, a to i v rámci příkladů situací, během kterých může k nepřímému pachatelství docházet. Tyto příklady měly zároveň pomoci s lepším pochopením dané problematiky a také sloužit jako prostor pro zdůraznění hlavních rysů posuzovaného institutu. Mám za to, že vytyčený cíl se mi v rámci zpracování diplomové práce podařilo naplnit.

V první části práce jsem se zaměřil na historický vývoj institutu nepřímého pachatelství. Z tohoto historického rozboru vyplynula určitá rezervovanost vůči zkoumanému principu, která byla ale postupně nahrazena jeho akceptací. Již za období účinnosti rakouského trestního zákona však pozorujeme názory, které předběhly svou dobu a konceptu nepřímého pachatelství se zastávaly. Mezi takové zastánce patřil Storch nebo Kallab. Zájem o uplatňování institutu nepřímého pachatelství ovšem upadl s přistoupením k zásadě osamostatnění účastenství, kterou zavedl zákon č. 86/1950 Sb. Na druhou stranu je toto období, kdy svůj názor na nepřímé pachatelství změnil Solnař a poukazoval na jeho užitečnost v souvislosti s lepším rozlišením povahy takového jednání oproti návodu. Upevnění postavení nepřímého pachatelství nastalo s přijetím zákona následujícího, který zásadu osamostatnění zrušil. Nepřímé pachatelství však stále čekalo na své výslovné ukotvení v zákoně. K tomu došlo až s přijetím současného trestního zákoníku, který tak definitivně potvrdil některé názorové proudy objevující se už od doby účinnosti rakouského trestního zákona.

V další části textu již bylo na místě podívat se na samotnou podstatu institutu nepřímého pachatelství a jeho typické znaky. V krátkosti shrňme, že podstata nepřímého pachatelství spočívá ve využití trestně neodpovědné osoby trestně odpovědným pachatelem, který si je dobře vědom těchto okolností a chce jich využít pro spáchání trestného činu. Při posuzování právní úpravy vyšly najevo některé kritické argumenty, dle kterých je zákonné vymezení nepřímého pachatelství nedostatečné, a to především z důvodu chybějící obecné definice nepřímého pachatelství a neúplného taxativního výčtu případů, ve kterých má být jednání trestně odpovědného pachatele kvalifikováno jako nepřímé pachatelství. Osobně se však domnívám, že situace v tomto ohledu není tak špatná, jak by se mohlo zdát. Pokud zákonodárce nepřistoupí k obecné definici nepřímého pachatelství, může být tato nahrazena dostatečně širokým taxativním výčtem. Ohledně této otázky nesouhlasím s názorem, že chybějící důvod

trestní neodpovědnosti živého nástroje, spočívající v hmotněprávní exempci, je nedostatkem tohoto výčtu. V současné chvíli totiž český právní řád nenabízí takovou hmotněprávní exempci, kterou by mohl nepřímý pachatel využít. Jediným možným rozšířením, o kterém je tedy možné uvažovat, zůstává dle mého názoru případ trestní neodpovědnosti způsobené rozumovou a mravní nevyspělostí mladistvého. Jak velký je tento chybějící důvod skutečně problém? Ačkoliv si dokáží představit, že by k těmto situacím mohlo v praxi docházet, vidím v takovém případě trestní neodpovědnosti jiný problém. Paradoxně bych se tu vrátil k argumentu Heina, se kterým jsem v diplomové práci vyjádřil svůj nesouhlas. Hein totiž kritizuje úpravu nepřímého pachatelství z důvodu těžko předvídatelného sledu událostí, se kterým musí nepřímý pachatel počítat, a to především v souvislosti s okolnostmi vylučujícími protiprávnost. Zatímco při okolnostech vylučujících protiprávnost si dokáží představit, že bude moci nepřímý pachatel naplánovat situaci tak, aby alespoň v hrubých obrysech měl šanci, aby situace dopadla způsobem, který představuje, u využívání rozumově a mravně nevyspělého narážím na problém správného odhadu míry této rozumové a mravní nevyspělosti. Připomeňme, že tato skutečnost je v trestním řízení zkoumána dvěma znalci a domnívám se, že i kdyby nepřímý pachatel disponoval znalostmi z oboru psychologie nebo psychiatrie, bude pro něj minimálně nesnadné tuto otázku posuzovat a u konkrétních osob určit, zda jsou nebo nejsou rozumově a mravně nevyspělé a zda je tedy může ke svým plánům využít. Oproti tomu u klasické nepřičetnosti si lze takové posuzování duševní poruchy představit jako podstatně jednodušší, neboť určité druhy duševních poruch, které mají vliv na schopnosti rozpoznávací a ovládací, budou i při menší odbornosti nepřímého pachatele lépe rozeznatelné. I tak bych se však přiklonil k výslovnému uvedení tohoto případu pod taxativní výčet uvedený v § 22 odst. 2 TZ, a to především z důvodu opatrnosti. Domnívám se totiž, že je lepší mít v zákoně upravenou situaci, ke které sice moc nedochází, ale která může poškodit právem chráněný zájem. Pokud ji tam mít nebudeme, nebudou osoby poškozené v důsledku těchto okolností chráněné. Jako větší problém, kdy některé situace mohou zůstat nepostihnuty, považuji problematiku zneužití trestní neodpovědnosti při výkonu práv, a to jmenovitě těch rodičovských. U těchto totiž není jasně zřetelná hranice, co je ještě výchovný postih, a co už plnohodnotné týrání svěřené osoby. Tato problematika by se však neměla řešit úpravou výčtu živých nástrojů, ale zřetelnějším vyjasněním výkonu rodičovských práv. Uvědomuji si však, na jak tenkém ledě se zákonodárce u tohoto tématu pohybuje, neboť musí najít správnou rovnováhu mezi ochranou dítěte, a nepřehnaným zasahováním do práva rodičů určit si výchovu svých potomků. Jsem si vědom, že v době odevzdávání této diplomové práce dochází v této oblasti k určitým snahám a změnu tohoto problému, nicméně nějakou dobu potrvá, než se ukáže, zda jsou tyto změny dostatečné.

Tato otázka by dle mého jistě zasloužila bližší pozornost, která už by ale byla nad rámec zkoumané problematiky nepřímého pachatelství.

Další důležité zamyšlení ohledně nepřímého pachatelství se týká otázky, kolik věnovat pozornosti případům nepřímého pachatelství, když k některým z nich nebude docházet příliš často. Na vybraných případech jsme si ukázali, že se mohou stát jen za velmi nepravděpodobných okolností, nebo díky značně komplikovanému postupu nepřímého pachatele. Uvažovat o nepravděpodobných scénářích ovšem není na škodu, neboť stejně tak může uvažovat osoba, která hledá možné klíčky v zákoně, aby mohla poškodit právem chráněné zájmy jiné osoby. Tímto uvažováním tak můžeme být o krok napřed před lidmi, kteří by v budoucnu rádi někomu ublížili. Je přirozené, že k některým situacím dochází méně než k jiným a je jediné správně, když právní norma upravuje i takové situace, ke kterým dochází jen zřídka. Ostatně vždyť k trestnému činu velezrady také nedochází každý den, ale je jediné dobře, že ji právní norma reflektuje. Jak jsem poznamenal již v úvodu, i tímto právní úprava přispívá k tomu, že k těmto formám trestné činnosti dochází co nejméně. Z pohledu jednotlivce je navíc nepodstatné, zda je obětí trestného činu, který je spáchán v raritní formě. Důležité pro něj je, zda takové jednání bude potrestáno, případně jestli bude jeho škoda nebo nemajetková újma nahrazena. Na tomto místě připomeňme, že obětí nepřímého pachatelství nejsou jen oběti, které byly poškozeny živým nástrojem, ale v širším smyslu i samotný živý nástroj, který má být rovněž chráněn tím, že nepřímé pachatelství není tolerováno nebo ignorováno. Může být namítáno, že nepřímé pachatelství zdaleka nedosahuje takového významu, jak zde uvádím, a typově stejné jednání pachatelů by mohlo být za užití zásady osamostatnění účastenství trestáno bez institutu nepřímého pachatelství. V takovém případě mám ale za to, že bychom přišli o přesnější náhled na jednání osob, které ke svým úmyslům využívají trestně neodpovědných osob. Jejich jednání je prostřednictvím nepřímého pachatelství zřetelně odlišeno především od návodu a jasně nám ukazuje vyšší společenskou nebezpečnost takového jednání, kdy nepřímý pachatel škodí jak oběti, tak živému nástroji. Zamyšlení nad dalšími možnými případy využití nepřímého pachatelství, ač se mohou zdát nepravděpodobnými, považuji za přínosné a mělo by v něm být dále pokračováno. Ostatně i na příkladu nezletilého chlapce, který jako loutku využíval osobu starší, aby byl ale nakonec sám následně využit jako živý nástroj, jsme si ukázali, že scénáře, které by se nám mohli zdát nepravděpodobné, se stávat mohou.

Závěrem bych chtěl uvést, že nepřímé pachatelství může dopadat na širokou škálu životních situací, neboť kdekoliv se budeme bavit o trestní neodpovědnosti, může se objevit osoba, která bude uvažovat, jak takové neodpovědnosti využít tak, aby poškodila někoho dalšího. Je proto

jistě přínosné mít o tomto institutu povědomí a znát jeho hlavní rysy. Domnívám se, že příklady z této diplomové práce slouží jak dobrý podklad pro rozeznání základních znaků nepřímého pachatelství, a zároveň jako inspirace pro další zamyšlení nad touto problematikou.

Seznam zkratk

**zákon č. 117/1852 Ř.z. / Rakouský
trestní zákon / zákon z roku 1852**

zákon č. 117/1852 Ř. z., o zločinech,
přechinech a přestupcích

zákona č. 86/1950 Sb.

zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

zákon č. 140/1961 Sb. / trestní zákon

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

trestní zákoník / TZ

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

TOPO

zákon č. 418/2011 Sb., o trestní
odpovědnosti právnických osob a řízení
proti nim

**ZSVM / zákon o soudnictví ve věcech
mládeže**

zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti
mládeže za protiprávní činy a o
soudnictví ve věcech mládeže a o změně
některých zákonů

občanský zákoník / OZ

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

DOLENSKÝ, Adolf. *Příručka ke studiu trestního práva: Obecná část: trestní zákon a trestný čin. Praha: Policejní akademie České republiky, 1998. ISBN 80-859-8118-1*

FILIPOVSKÝ, Jan. TOLAR, Jan. DOLENSKÝ, Adolf: *O obecné části trestního zákona. Praha: Orbis, 1951*

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 8. aktualizované vydání. Student (Leges). Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-576-0*

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-7201-501-x*

JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou. Glosátor. [2009]-. Praha: Leges, [2009]. ISBN 978-80-7502-637-8*

KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské: (část obecná i zvláštní). Praha: Melantrich, 1935*

KOLEKTIV AUTORŮ. *Československé trestní právo. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957*

KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-2985-4*

KRATOCHVÍL, Vladimír a kol.: *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-042-3*

KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část. 2. vyd. Beckovy právnické učebnice. V Praze: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7179-082-2*

KUCHTA, Josef. *Nutná obrana. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2198-5*

MILOTA, Albert. *Učebnice obojího práva trestního, platného v Československé republice. V Kroměříži: J. Gusek, 1926*

MIŘIČKA, A.: *Rakouské trestní právo hmotné. Praha: Všehrd, 1934*

MIŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné. 10. vyd. Praha: Všehrd, 1932*

PELC, Vladimír. *Krajní nouze v trestním právu. Teoretik. Praha: Leges, 2021. ISBN 978-80-7502-530-2*

KUCHTA Josef. K některým problémům svolení poškozeného a výkonu výchovných opatření jako okolnosti vylučující protiprávnost. In GRIVNA, Tomáš. (ed.): *Pocta Pavlu Šámalovi k 65. narozeninám: čtvrtstoletí hledání spravedlnosti na Nejvyšším soudě ČR. Beckova edice právo. V Praze: C.H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-709-5*

ŠČERBA, Filip. *Trestní zákoník: komentář. Beckova edice komentované zákony. [Praha]: C.H. Beck, [2020]. ISBN 978-80-7400-807-8.*

- PRUŠÁK, Josef. *Rakouské trestní právo*. Praha: Všehrad, 1912
- ŘÍHA, Jiří. *Účastenství v trestním právu*. Praha, 2006. Práce posluchačů Právnické fakulty č. 200. Doktorská disertační práce. Univerzita Karlova v Praze
- SOLNAŘ, Vladimír. *Systém československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Academia, 1972
- SOLNAŘ, Vladimír. *Trestní právo hmotné: část obecná*. 1. vyd. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947
- SOLNAŘ, Vladimír. *Účastenství v československém socialistickém trestním právu*. Praha: Československá akademie věd, 1959
- SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Praha: Novatrix, 2009. ISBN 978-80-254-4033-9
- STORCH, František. *Rakouské právo trestní hmotné*. 4., autorisované vyd. Praha: Všehrad, 1907
- ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2023. ISBN 978-80-7400-893-1
- ŠÁMAL, Pavel a RIZMAN, Stanislav. *Trestní zákon: komentář*. 6., dopl. a přeprac. vyd. Beckova edice komentované zákony. Praha: C.H. Beck, 2004, c1994. ISBN 80-7179-896-7.
- ŠÁMAL, Pavel. *Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice*. Beckova edice právo a hospodářství. Praha: C.H. Beck, 2001. ISBN 80-7179-493-7
- ŠÁMAL, Pavel; GŘIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*. 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7598-764-8
- ŠÁMAL, Pavel; NOVOTNÝ, Oto; GŘIVNA, Tomáš; HERCZEG, Jiří; VANDUCHOVÁ, Marie et al. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7
- ŠVESTKA, Jiří. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-656-6
- VANDUCHOVÁ Marie. Zamyšlení nad ustanovením § 5 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. In FENYK, Jaroslav (ed.). *Pocita Dagmar Císařové k 75. narozeninám*. Praha: LexisNexis CZ, 2007. ISBN 978-80-86920-25-2
- VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3

Seznam použitých odborných článků

- BARTOŠÍKOVÁ, Radka. Přípustné riziko, aneb na co vše je potřeba brát v praxi zřetel. *Trestněprávní revue*, 2020, č. 2

- HEIN, Oldřich. Kulhající trestní zákon. *Trestněprávní revue*. 2014, (6)
- KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. Praha: Orac, 2003, č. 10. ISSN 1211-2860
- KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. Praha: Orac, 2003, č. 12. ISSN 1211-2860
- KRÁLÍK, Michal. Legislativní a judikatorní východiska trestněprávní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy (úvod do problematiky). *Trestněprávní revue*, 2006, č. 8
- Kratochvíl, V.: Akcesorita účastenství, vývojová stadia trestného činu a nepřímé pachatelství. *Socialistické soudnictvo*. 1984, č. 6
- Kratochvíl, V.: Zásada osamostatnění účastenství: argumenty pro a proti. *Právní praxe*. 1996, č. 8-9.
- KRATOCHVÍL, Vladimír. K pojmu věc v právním smyslu v návrhu nového občanského zákoníku a v platném trestním zákoníku. *Právní rozhledy*. 2011, (19)
- KRATOCHVÍL, Vladimír. Od nepřímého pachatelství k přímému (skrze quasipolupachatelství sui generis), anebo beztrestnost? *Státní zastupitelství*. 2016, (1)
- KRATOCHVÍL, Vladimír. Vybrané problémy obecné části návrhu trestního zákoníku ČR 2007 z hlediska obhajoby (2. část). *Bulletin advokacie*, 2008, č. 6
- SOTOLÁŘ, Alexander, AUGUSTINOVÁ, Pavla. K trestní odpovědnosti mladistvých a k možnostem reakce na činy jinak trestné spáchané trestně neodpovědnými mladistvými. *Trestněprávní revue*, 2007, č. 7
- ŠÁMAL, Pavel. K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvého. *Právní rozhledy*, 2004, č. 2
- ŠÁMAL, Pavel. Prezident republiky podepsal nový trestní zákoník. *Právní rozhledy*, 2009, č. 3, s. II
- ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10
- ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10.
- TIBITANZLOVÁ, Alena, MULÁK, Jiří. Ještě několik poznámek na téma zásady subsidiarity trestní represe. *Trestněprávní revue*, 2018, č. 5.
- VYBÍRAL, Boris. Nad novou knihou o účastenství v československém socialistickém trestním právu. *Právník*. 1960, ISSN 0231-6625.

Seznam použitých právních předpisů

- Zákon č. 117/1852 Ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích
- Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových a o změně některých dalších zákonů

Zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

Zákon č. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky

Seznam použité judikatury

Rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 5/1979-27-III Sb. rozh. tr.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 2015, sp. zn. 8 Tdo 715/2015

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 25. 8. 1970, sp. zn. 1 To 38/70

Rozsudek Okresního soudu Plzeň-město ze dne 7. 9. 1994, sp. zn. 6 T 180/93

Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 10. 11. 1994, sp. zn. 7 To 389/94

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 7. 6. 1978 sp. zn. 11 Tz 21/78

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2008, sp. zn. 6 Tdo 1502/2008

Usnesení Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 10. 12. 1980, sp. zn. 3 Tz 72/80

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 6. 1956, sp. zn. 2 Tz 109/56

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 12. 1999, sp. zn. 7 Tz 179/99

Seznam ostatních zdrojů

Sněmovní tisk 744, 4. volební období Poslanecké sněmovny. K dispozici zde: <https://1url.cz/d1JM8> [citováno dne 10.6.2024].

Sněmovní tisk 410/0, 5. volební období Poslanecké sněmovny. K dispozici zde: <https://1url.cz/s1JM7> [citováno dne 10.6.2024].

Vláda: Důvodová zpráva k zákonu 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), č. 218/2003 Dz

Nepřímé pachatelství

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá institutem nepřímého pachatelství, jeho historickým vývojem, současnou právní úpravou, která tento institut upravuje, a jednotlivými případy, kdy k nepřímému pachatelství může docházet. Zároveň autor představuje své pohledy na dílčí otázky této problematiky a posuzuje platnou právní úpravu s tímto institutem související. Institut nepřímého pachatelství představuje významný koncept trestního práva, jehož účelem je trestat osoby, které ke svým zločinným úmyslům zneužívají osoby trestně neodpovědné, nebo osoby, které jsou trestně odpovědné jen částečně. Vzhledem k důležitosti takové úpravy je na místě věnovat této problematice dostatečnou pozornost. Diplomová práce je rozdělena na tři hlavní části. První část se zabývá vnímáním tohoto institutu v historii, a to za využití názorů některých významných autorů české právní historie. Ve druhé části je rozebrána samotná podstata nepřímého pachatelství a uchopení tohoto konceptu v zákoně. Prostor je v této části věnován i zásadě akcesority účastenství, se kterou je nepřímé pachatelství úzce spojeno. Dále jsou tu popsány základní znaky osoby nepřímého pachatele a charakteristika tzv. živého nástroje, kterého nepřímý pachatel ke své trestné činnosti využívá. Rovněž se v této části autor zabývá vzájemným vztahem nepřímého pachatele a živého nástroje. Nakonec se autor zabývá také posuzováním nepřímého pachatelství u trestných činů, u kterých zákon pro naplnění skutkové podstaty trestného činu požaduje zvláštní vlastnost pachatele. Ve třetí části diplomové práce jsou důkladně rozebrány jednotlivé kategorie trestní neodpovědnosti živého nástroje, kterých může nepřímý pachatel využívat pro páchaní trestné činnosti. Pro lepší představu jsou v jednotlivých kategoriích uvedené příklady těchto situací. Závěrem autor svou práci shrnuje a ohlíží se za zjištěními, které jsou v této práci uvedené.

Klíčová slova: nepřímé pachatelství, živý nástroj, akcesorita účastenství

Indirect perpetration

Abstract

This thesis deals with the institute of indirect perpetration, its historical development, the current legislation that regulates this institute, and individual cases where indirect perpetration can occur. At the same time, the author presents his views on partial questions of this issue and assesses the current legislation related to this institute. The institute of indirect perpetration is an important concept in criminal law, the purpose of which is to punish persons who use persons who are not criminally responsible, or who are only partially criminally responsible for their criminal intentions. In view of the importance of such a regulation, it is appropriate to pay sufficient attention to this issue. The thesis is divided into three main parts. The first part deals with the perception of this institution in history, using the opinions of some important authors of Czech legal history. The second part discusses the very essence of indirect perpetration and the grasp of this concept in the law. Some space is also devoted in this part to the principle of accessory liability, with which indirect perpetration is closely linked. Furthermore, the basic features of the person of the indirect perpetrator and the characteristics of the so-called living instrument used by the indirect perpetrator for his criminal activity are described. The author also discusses the relationship between the indirect perpetrator and the living instrument in this section. Finally, the author also deals with the assessment of indirect perpetration in offences where the law requires a special characteristic of the perpetrator in order to fulfil the substance of the offence. In the third part of the thesis, the different categories of criminal irresponsibility of a living instrument, which can be used by an indirect perpetrator to commit a crime, are thoroughly discussed. Examples of these situations are given in each category to give a better idea. Finally, the author summarizes his work and looks back at the findings presented in this thesis.

Keywords: indirect perpetration, live instrument, accessory liability